

Spolnost i spolni odgoj

Lovasić, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:727576>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-06**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)**

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Josipa Lovasić

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Spolnost i spolni odgoj

MENTOR: prof. dr. sc. Andreja Brajša-Žganec

Zagreb, prosinac 2017.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	4
SUMMARY	5
UVOD.....	5
1. SPOLNOST	7
1.1. Dimenzije spolnosti	8
1.2. Kriza spolnosti	8
1.3. Pogled na spolnost u prošlosti.....	9
2. SPOLNE RAZLIKE	11
2.1. Spolni identitet i spolne uloge.....	11
2.2. Utjecaj roditeljskog odgoja na spolne razlike	11
2.3. Spolne razlike u hrvatskim udžbenicima	12
3. SPOLNOST U DJEČJOJ DOBI.....	14
3.1. Faze psihoseksualnog razvoja – Freud.....	14
3.2. Seksualna socijalizacija u dječjoj dobi.....	15
3.3. Zanimanje za vlastito tijelo	16
4. SPOLNOST U PUBERTETU I ADOLESCENCIJI.....	18
4.1. Razvoj seksualne ličnosti.....	18
4.2. Prvi spolni odnos.....	18
5. SPOLNI ODGOJ.....	20
5.1. Spolni odgoj u obitelji.....	21
5.1.1. Roditelji kao odgovorni odgajatelji.....	21
5.1.2. Tipovi reakcije roditelja na djetetovu spolnost	22
5.1.3. Dijete kao plod atmosfere u obitelji	22
5.1.4. Razgovor s djetetom o spolnosti	23
5.2. Spolni odgoj u školama.....	25
5.2.1. Ciljevi spolnog odgoja	25
5.2.2. Nepotpunost informacija o spolnosti	26
6. UTJECAJI MEDIJA NA SPOLNI RAZVOJ	31
7. ISPITIVANJE	33
7.1. Cilj ispitivanja.....	33
7.2. Metodologija.....	33

7.2.1. Ispitanici.....	33
7.2.2. Anketni upitnik	33
7.2.3. Postupak.....	33
7.3. Rezultati	34
7.4. Rasprava.....	42
ZAKLJUČAK.....	45
LITERATURA	50
BIOGRAFSKA BILJEŠKA	52
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	53
IZJAVA o odobrenju za pohranu i objavu ocjenskog rada.....	54

SAŽETAK

NASLOV RADA: Spolnost i spolni odgoj

Tema rada odnosi se na spolnost, njene elemente te utjecaj okoline na spolne razlike. Objašnjena je spolnost u dječjoj i adolescentskoj dobi, spolni odgoj u obiteljima i školama, te medijski utjecaj na spolni razvoj. U sklopu rada provedeno je ispitivanje u kojem je ispitano 114 ispitanika u dobi između 20 i 30 godina na području cijele Hrvatske. Cilj ispitivanja je saznati koliko je mladima neugodno razgovarati o spolnosti, gdje su dobili svoje prve informacije te smatraju li važnim o tome govoriti. Većina ispitanika nema problema kada razgovara o takvim temama u društvu, no u obiteljima u većem postotku osjećaju sram. Više od polovice mladih informacije je dobilo preko medija ili prijatelja. Također, ispitanici smatraju da je bitno razgovarati o tome te se isto tako slažu da spolni odgoj bude uveden u škole.

KLJUČNE RIJEČI: spolnost, spolne razlike, spolni razvoj, spolni odgoj, dijete, obitelj, škola, mediji

SUMMARY

TITLE: Sexuality and Sex Education

The paper focuses on sexuality, its elements and the influence of the society on sexual differences. It explains sexuality in childhood and adolescent age, sex education in families and schools, and media influence on sexual development. The paper also includes a study involving 114 young people aged between 20 and 30 from different parts of Croatia. The aim of the study is to find out how uncomfortable young people feel when talking about sexuality, who is their first source of information and whether they consider it an important topic to talk about. The study results indicate that young people mainly do not have a problem with discussing sexuality in society (with their peers/friends). On the other hand, young people feel ashamed to talk to their parents about that. More than half of them receive the information from the media or from a friend. Also, young generations consider that it is important to discuss sexuality and they agree that sex education should be introduced into schools.

KEYWORDS: sexuality, gender difference, sexual development, sexual education, child, family, school, media

UVOD

U svijetu se događaju mnoge promjene koje bitno utječu na načine života ljudi, no potreba za ljubavlju i pripadanjem uvijek ostaje nepromijenjena. Usko povezana s time jest spolnost; ona je prisutna u svima od samih početaka, od začeca, definiranja osobe kao muške ili ženske, spalnog odgoja u obitelji, zaljubljenosti, ljubavi i obitelji. Ponekad je ljudima teško pristupiti takvoj temi, možda iz srama, nelagode ili neznanja, no spolnost bitno određuje čovjeka i njegov život te se smatra bitnim o tome govoriti. Krivo postavljene temelji nerijetko dovode do emocionalnih, psihičkih, fizičkih i duševnih posljedica mladih o kojima se ne govori dovoljno. U radu će biti teorijski objašnjena spolnost, kako se ona razvija u dječjoj i adolescentskoj dobi, koliko je važan spolni odgoj u obitelji i dobrodošao spolni odgoj u školama. Drugi dio rada odnosi se na ispitivanje o tome što mladi misle o spolnosti, kako je doživljavaju te kako se nose s njome.

1. SPOLNOST

Spolnost se može proučavati s više stajališta, ona obuhvaća biološke aspekte, emocionalne aspekte, fizičke aspekte i duhovne (Brajša, 1991). Ona ujedno označava dimenziju ličnosti, a ne samo sposobnost osobe za erotsko reagiranje (Materes, Johnson i Kolodny, 2006). U spolnost su ubrojene spolne i rodne uloge, spolno ponašanje i sazrijevanje, značenje spolnog odnosa, emocije, zaljubljenost i ljubav, plodnost žene i muškarca, spolni odgoj i ostalo. Postoji više interpretacija ljudske spolnosti, a jedna od njih je spolnost kao mjesto intenzivnih i intimnih susreta, odnosa, komunikacije i prilagođavanja različitih osoba (Brajša, 1991). Često se spolnost povezuje s genitalnošću, koja se isključivo odnosi na spolne organe, njihovu funkciju te tjelesno sjedinjenje muškarca i žene. Milovanje će se još možda i uvrstiti u tu kategoriju, no nagoni, čuvstva, patnje i strasti nisu toliko često spominjani elementi spolnosti (Raffauf, 2006).

Suradnici Pro-familie Kleinschmidt, Martin i Seibel (1999, prema Raffauf, 2006, str. 22) definiraju koliko je opsežna spolnost:

„Spolnost je čovjekova potreba. Ona se očituje u želji za tjelesnim i duševnim zadovoljenjem. Spolnost se ostvaruje u dodirivanju i ljubljenju. S obzirom na svoj sadržaj obuhvaća mogućnost samozadovoljavanja kao i spolna iskustva s ljudima istog i/ili različitog spola. Spolnost stoji u vezi s fantazijama i osjećajima. Ona posreduje toplinu, zadovoljstvo, sigurnost, napetost, čulnost, bliskost i sklad – ali isto tako razočaranje, strah, dvojbu, razdor, gnjev, dosadu i agresiju.“

Ne postoji jedan ispravan pristup spolnosti, spolnost se mijenja tijekom života. U ranom djetinjstvu spolnost podrazumijeva tjelesna bliskost, maženje, vezivanje uz nekoga i nježnost. Kasnije dijete sve više pokazuje interes za vlastita i tuđa tijela. Za vrijeme puberteta počinje genitalna spolnost; samozadovoljavanje i spolni odnosi s drugima. U odrasloj dobi, u pravilu, raste zadovoljstvo genitalnom seksualnošću i otvara se prostor za sve većom potrebom za ljubavlju i nježnošću (Raffauf, 2006)

1.1. Dimenzije spolnosti

Masters, Johnson i Kolodny (2006) navode različite dimenzije spolnosti, a neke od njih su: biološka dimenzija, psihosocijalna dimenzija, ponašajna, klinička i kulturološka dimenzija.

- Biološka dimenzija - utječe na seksualnu želju, na seksualno funkcioniranje osobe i na zadovoljstvo. Seksualno uzbuđenje stvara određene biološke događaje kao što su ubrzavanje pulsa, reagiranje spolnog organa, osjećaj topline i uzbuđenja u tijelu.
- Psihosocijalna dimenzija - podrazumijeva psihološke čimbenike poput emocija, misli i karakteristike ličnosti u kombinaciji sa socijalnim elementima, odnosno načinom na koji se ljudi međusobno odnose. Spolni identitet osobe prvenstveno se stvara pod utjecajem psihosocijalnih snaga. Seksualnost je socijalna zbog toga što društvo utječe na nju; obitelj i vršnjaci.
- Ponašajna dimenzija - pomaže u razumijevanju onoga što ljudi čine, kako i zašto.
- Klinička dimenzija - pridonosi razvoju seksualnosti, a kulturološka obilježava čovjeka ovisno o mjestu i kulturi rođenja.

1.2. Kriza spolnosti

Matulić (2008) današnje vrijeme naziva kriznim vremenom, ljudska egzistencija postavljena je u situaciju krize. Tako navodi krizu autoriteta, krizu obitelji, odgoja, duhovnu, moralnu, kršćansku krizu i druge. Krizu spolnosti objašnjava u smislu krize tumačenja, razumijevanja i prakticiranja spolnosti, odnosno kriza samog temelja spolnosti. Uočeno je mnogo nesretnih ishoda koji pokazuju kako je ljudska spolnost izložena dekadenciji. Mladi su razočarani jer otkrivaju raskorake između priželjkivane dobrobiti i stvarnosti.

Često se spolni odnos svodi na seksualni užitak radi sebe samoga ili služi očuvanju veze jer se smatra kako samo seksualni odnos dokazuje pravu ljubav. Isto tako, seksualni odnos svodi se na kategoriju uspjeha, ostvarenja društvenog prestiža. Redovita spolna aktivnost postala je zahtjevom vremena i oni koji je ne mogu pratiti osjećaju strah i tjeskobu zbog čega nastaje sve više terapijskih ustanova i udruga za

liječenje spolnih teškoća. Spolnost se svodi na čistu genitalnost gdje je najčešće slučaj o iskorištavanju seksualnih nagona u svrhu zabave, zarade, reklame, turizma i ostalih atrakcija. Uočava se depersonalizacija spolnosti. Na spolnost se ne gleda kao na autentičnu ljubav između muškarca i žene, niti se povezuje s plodnošću i rađanjem (Matulić, 2008).

Matulić smatra problemom današnjice nedostatak spolnog odgoja gdje bi se mladi upoznali s vrijednosnim dimenzijama. Španjolski teolog, M. Vidal (prema Matulić, 2008) smatra kako je spolnost poprimila neviđenu „širinu“, ali drastično je izgubila na „dubini“, a spolni nagon sve više se odražava u raznim oblicima nasilja. Često se iza burnog spolnog života krije problem nezrele i potisnute seksualnosti. Događa se da seksualnost bude u službi otuđenja od drugih ili bijeg od odgovornosti, umjesto sazrijevanja i izgradnje ličnosti (Matulić, 2008).

1.3. Pogled na spolnost u prošlosti

Nekada se na spolnost gledalo drugačije, ovdje će biti spomenuto nekoliko povijesnih običaja. Primjerice, kod starih Grka djevojčice su se udavale između 12. i 13. godine, nakon prve menstruacije za muškarce od 30-ak godina. Seksualni odgoj djevojčica preuzeli su njihovi muževi jer one nisu znale ništa o spolnosti. Kod Atenjana je bilo normalno da dječaci imaju odrasla ljubavnika kao znak voljenosti i poštovanja, no odnos bi prestao dječakovim ulaskom u pubertet jer ostanak u seksualnoj poziciji onoga koji dominira, po njihovim je razmišljanjima nečisto. U kršćanskoj kulturi seksualnost je predstavljala prokletstvo, no Crkva u 7. stoljeću uvodi sakrament pokore gdje su grešnici u mogućnosti olakšati savjest (Knibiehler, 2002).

U 19. stoljeću stavovi su se počeli drastično mijenjati, izlazili su priručnici za spolni život te se počelo sve više govoriti o spolnosti. Ljudi su postali informiraniji o tome što drugi čine i što se smatra "normalnim". Tu dolazi do izražaja popularnost psihologije i psihoanalize poznatog bečkog liječnika Freuda (Tavris i Offirs, 1987). Prezentirao je svoja razmišljanja o središnjem značenju seksualnosti za ljudsko postojanje. Freud je vjerovao da je seksualnost motiv svakog ljudskog ponašanja, uzrok svih oblika neuroze, blagih oblika duševnih poremećaja i anksioznosti (Masters i sur., 2006). Spolnost je učinio dopuštenom temom rasprava koja je potaknula nove

nedoumice. Oni koji se nisu slagali da je spolnost grešna i da izaziva bolesti, sada su se pribojavali da je spolna djelatnost nastrana i nezrela (Tarvis i Offir, 1987).

U to vrijeme pojavljuje se i biolog Alfred C. Kinsey koji je bio iznenađen nedostatkom podataka o spolnosti pa ih je odlučio sakupiti sam. Utrošio je 18 godina na razgovore s ljudima o njihovoj spolnosti i prvi je sakupio opširne podatke ponašanja muškaraca i žena. Pomoću njegova rada, znanje o ljudskoj spolnosti znatno je napredovalo te ujedno i potaknulo pornografsku industriju, literaturu koja ističe seks, romane, plakate, časopise te filmove sa seksualnim scenama (Tarvis i Offir, 1987).

2. SPOLNE RAZLIKE

2.1. Spolni identitet i spolne uloge

Uz spolnost vežemo i spolni identitet koji opisuje unutarnji osjećaj osobe osjeća li se ona kao muško ili žensko, a spolna uloga je ponašanje kojim osoba pokazuje je li muško ili žensko. Nitko nije rođen sa spolnim ulogama, niti je shvaćanje spola jasno definirano. Na to shvaćanje utječe biološki spol, dob, obitelj, vjerska pripadnost, kulturološki čimbenici i mediji (Masters i sur., 2006). Spolni identitet je kombinacija nasljeđa i okoline, a roditelji ostavljaju velik utisak na njihovu izgradnju (Raffauf, 2006).

Razmišljajući na stereotipan način muževnost i ženstvenost dijele se u dvije muško-ženske kategorije. Neke od karakteristika koje obilježavaju muškarca su jakost, hrabrost, samopouzdanost, objektivnost, a ženu intuitivnost, nježnost, ovisnost, emocionalnost, vezanost i osjetljivost. Socijalna psihologinja Sandra Bem, (1993, prema Masters i sur., 2006.) ove pretpostavke naziva lećama spola: androcentrizam, polarizacija po spolu i biološka datost. Leće se dijele na različitim uvjerenjima gdje je vidljivo kako muškarci i žene imaju različitu psihološku i seksualnu prirodu. Muškarci su sami po sebi superioran spol i muško-ženske razlike i muška dominacija su prirodne.

2.2. Utjecaj roditeljskog odgoja na spolne razlike

Dijete treba biti svjesno spolnih razlika, a najviše ih upoznaje u okolini, kod vršnjaka i roditelja. Roditelji su najvažniji modeli po kojima djeca uče i oni bi im trebali ukazati na značaj međusobnog dopunjavanja muškarca i žene (Masters i sur, 2006). Njihova međusobna interakcija ima velik utjecaj na samoprocjenu i samopouzdanje djeteta, stoga je iznimno važno njihovo ponašanje u prisutnosti djece (Raffauf, 2006).

Poznato je kako se roditelji drugačije odnose prema djevojčicama i dječacima te imaju drugačija očekivanja. Taj proces najvjerojatnije utječe na spolni identitet i spolnu ulogu, a poznat je kao diferencijalna socijalizacija. Djeca uče preuzimati ponašanje istospolnih roditelja radi nagrade (Kagan, 1976; Petersen, 1980, prema Masters i sur., 2006), no prema kognitivno–spoznajnoj teoriji djeca to ne čine radi nagrade, već radi učvršćivanja identiteta (Kaplan i Sedney, 1980 prema Masters i sur., 2006). Roditelji

brže reagiraju kad djevojčica plače, nego kad dječak plače (Frieze i sur., 1978 prema Masters i sur., 2006). Također, potiču neovisnost kod dječaka time što im lakše dopuste da se udaljavaju, istražuju ili budu sami, a dok su djevojčice usmjerena na ovisnost i pasivnost (Weitzman, 1975; Long Laes, 1979 prema Masters i sur., 2006). Roditelji često nisu niti svjesni svoga ponašanja (Masters i sur., 2006). Slično tomu opaženo je kako majka dok se igra sa svojim sinovima tijekom prve i druge godine života pa nadalje, njima će baciti lopticu dalje nego kćerima. Majke nesvjesno nameću sinovima poduzetnički duh, a kćerima možda kućanske poslove (Raffauf, 2006). Nadalje, provedeno je istraživanje gdje roditeljima nije spomenut spol djeteta i oni su se u skladu sa spolom odnosili prema djeci i davali im takve muško-ženske karakterne komplimente (Rubin, Frank i Zela, 1974 prema Tarvis i Offir, 1987).

Kako bi se objasnio fenomen kako djevojčice postaju ženstvene, a dječaci muževni, teorija društvenog učenja polazi od pretpostavke da djeca oponašaju osobe koje su im slične, osobito roditelje i prijatelje istog spola, no istraživanja to nisu potvrdila. Teoretičari smatraju kako su djeca dok su mala privrženija majci jer se ona bavi pretežno njima i pruža im toplinu, stoga djevojčicama nije problem vidjeti što majka radi i poistovjetiti se s time. Dječaci, suprotno djevojčicama, rjeđe imaju priliku provoditi vrijeme s očevima jer nisu toliko kod kuće i ne znaju što oni rade kako bi se mogli poistovjetiti s njima (Tavris i Offir, 1987).

2.3. Spolne razlike u hrvatskim udžbenicima

Branislava Baranović istražila je koliko su žene zastupljene u udžbenicima književnosti u Hrvatskoj te kako su predstavljene njihove osobine, profesionalne i obiteljske uloge i ostalo. Istraživanje je provedeno tijekom 1999. godine u udžbenicima koji su korišteni od 1995. do 2000. godine. Uočene se velike razlike u zastupljenosti muškarca i žena u sadržaju udžbeničkih tekstova i metodičkih priloga. Muškarci su daleko zastupljeniji te se spominju tri do četiri puta više nego žene. U prva četiri razreda osnovne škole žene su spomenute u 9% slučajeva, a muškarci u 36% slučajeva. U višim razredima osnovne škole postotak za žene je 13%, a za muškarce 40%. Vrlo slično je i u gimnazijskim udžbenicima gdje su žene spomenute u 11% slučajeva, a muškarci u 42%. Podaci gdje se zajedno pojavljuju muškarci i žene u nižim razredima osnovne škole je 14% od ukupnog broja tekstova, u višim razredima osnovne škole 21%, a u gimnaziji 19% (Baranović, 2000).

Zanimljive su činjenice kako se ženama često pripisuje pasivnost, nedostatak inicijative i slično, a muškarcima inicijativnost i aktivitet. Muškarci se značajno više pojavljuju kao glavni likovi, odnosno nosioci radnje u tekstovima. Istraživanje je pokazalo kako se u udžbenicima prikazuje kako muškarci češće sudjeluju u sukobu s društvom dok su žene češće prisutne u obiteljskim sukobima. U obiteljskim ulogama dominira uloga majke, sin se češće spominje od kćeri, a brat češće od sestre. Dominacija muških uloga raste s nivoom obrazovanja. Majke su najčešće spominjana ženska uloga u udžbenicima. Kada je riječ o radnim ulogama, u grupi najčešće spominjanih zanimanja ne nalazi se niti jedno „žensko“ zanimanje, jako rijetko se govori o zanimanjima ženskih likova (Baranović, 2000).

Kod ženskih likova najčešće pozitivne psihosocijalne osobine su osjećajnost i nježnost, pripisuje im se da su pažljive, znatiželjne, vesele i pametne, a najčešće ženske vrijednosti su požrtvornost, marljivost i stidljivost. Kod muškaraca osobine koje se često pojavljuju su osjećajnost, dobrota, mudrost i pobožnost. Također se često spominju tradicionalne „muške“ osobine kao što su hrabrost, pokazivanje liderskih osobina, vedrina, ponos i ambicioznost. Uspoređujući sa „ženskim“ ulogama, kod kojih je izražena dominacija „ženskih“ osobina, kod muških likova zastupljenost „muških“ i „ženskih“ osobina je ravnomjernija. Gledajući u cjelini, kod opisa ženskih i muških uloga pojavljuju se iste osobine. Iako su muško-ženski stereotipi i dalje vidljivi, uočavaju se elementi koji ukazuju na njihovo narušavanje (Baranović, 2000).

3. SPOLNOST U DJEČJOJ DOBI

Sigmund Freud, tvorac psihoanalize, još početkom prošlog stoljeća napisao je kako je dijete od prvog dana svog života spolno biće. Dječja spolnost drugačija je od spolnosti odraslih te nije isključivo usmjerena na genitalno zadovoljenje već je autoerotična, orijentirana na vlastito tijelo i ne odnosi se ni na jedan seksualni objekt. Dječja seksualnost povezana je sa znatiželjom i nejasno usmjerena na uživanje i zadovoljavanje (Raffauf, 2006).

3.1. Faze psihoseksualnog razvoja – Freud

1) Oralna faza - u oralnoj fazi usta su djetetov glavni izvor užitka; sisanje na grudima majke, bočice, prsta ili uzimanje hrane. Dijete počinje otkrivati vlastito tijelo kao izvor zadovoljstva, istražuje, otkriva spolni organ kao izvor užitka, takve igre se ne povezuju sa samozadovoljavanjem, niti dovode do orgazma (Freud, 2000). U oralnoj fazi u prvoj godini života važno je da roditelji udovolje djetetovu želju za nježnošću, blizinom, njegovom i igrom. Dijete mora biti tjelesno prihvaćeno od roditelja jer je to temelj za izgradnju samopouzdanja (Raffauf, 2006).

2) Analna faza - drugi razvojni stupanj odnosi se na analni otvor. Faza započinje u drugoj godini života, dijete počinje kontrolirati mišiće za obavljanje velike i male nužde te mu propuštanje i zadržavanje stolice predstavlja užitak (Freud, 2000).

3) Falusno-genitalna faza - faza između treće i pete godine. Djeca osjećaju užitak dodirivanjem penisa i dražice, jasno prepoznaju spolne razlike. Djevojčice uočavaju kako su slične majkama, a dječaci očevima, razvija se znatiželja za istraživanjem vlastitog tijela i tijela suprotnog spola (Freud, 2000). U falusno-genitalnoj fazi dijete od tri do pet godina postavlja puno pitanja vezana uz tjelesni razvoj. Pritom nije nužno odgovoriti detaljno na sva pitanja jer djeca često vole kratke i jasne odgovore (Raffauf, 2006).

Freudova teorija prihvaća se i danas, ali se dodaje sociološki utjecaj na razvoj dječje spolnosti; povijesne, društvene, socijalne i kulturne okolnosti. Mnogo toga ovisi o tome kada su djeca odrastala; danas, prije 100 godina ili prošlog tisućljeća, jesu li

odrasli u Hrvatskoj ili u Africi, priča li se o spolnosti slobodno ili je zabranjena tema (Raffauf, 2006).

Još jedna od Freudovih teorija je psihoanalitička. Odnosi se na reakciju djece kada se prvi puta susretnu sa suprotnim spolom. Kod dječaka se manifestira kao *strah od mogućeg gubitka penisa*, a kod djevojčica kao žaljenje za njegovim nedostatkom što se naziva *zavist za penisom*. Dječak i djevojčica kada se prvi puta ugledaju, iznenađeni su razlikama te se dječaci uplaše kada vide djevojčicu bez penisa da će ga izgubiti, dok djevojčice zavide dječacima jer misle kako su njima već oduzeli penis (Masters i sur., 2006).

3.2. Seksualna socijalizacija u dječjoj dobi

Svako dijete ima urođenu potrebu za nježnošću. U prvoj godini života to su najčešće podražaji površinom kože, milovanje, držanje ili ljubljenje. Takvi oblici izražavanja značajni su za duhovni razvoj, duševni i zdravlje. Djeca otkrivaju uživanje u samima sebi ako su ih roditelji prethodno mazili, no ako djeca ne znaju za ugodu, tada izostaju i spolne igre (Sielert, 2005).

U drugoj godini života djeca otkrivaju kako spolni organi nisu samo povezani s izlučevinama, te se počinju igrati s njima. Ponajprije to rade kako bi istražili njihova svojstva, a ubrzo otkrivaju i osjećaj ugone u tome. U toj dobi raste i zanimanje djevojčica i dječaka za genitalije roditelja. Postaju svjesni tjelesne razlike i registriraju dvospolnost te uspoređuju i otkrivaju zajedničke osobine i različitosti s obzirom na majku i oca. Dijete ne smije steći dojam da je učinilo nešto loše, važno je pronaći pojmove za genitalije te ugodne i neugodne dodire (Sielert, 2005).

U trećoj godini života raste zanimanje djece za vlastitu povijest, potreba da riječima ožive svoje rano djetinjstvo. Tada se ne bi smjele objašnjavati samo tjelesne funkcije, već bi se trebali opisivati i osjećaji i zbivanja vezana za začecje, trudnoću, rađanje i različite tjelesne kontakte. Također je važno naučiti reći „ne“ u svrhu sprječavanja seksualnog zlostavljanja. U toj dobi djeca dobivaju jasniju sliku o spolovima gdje imaju ulogu ne samo vanjska obilježja već i djelovanje. Tada je važno je li samo majka zadužena za maženje i tješjenje ili je i otac spreman na sve to, te također odnose li se jednako nježno prema dječacima ili djevojčicama (Sielert, 2005).

S četiri godine raste potreba za vlastitim kontaktima, za prijateljstvima i društvenim odnosima. U toj se dobi djeca često srame, ne samo radi sebe, već i radi drugih, primjerice, ako roditelji još uvijek hodaju goli pred djetetom. Dakle, razlikuje se stid zbog sebe samoga i stid zbog drugih. Kada je riječ o stidu zbog sebe samoga, govori se o očuvanju vlastite, osobne sfere, a pri stidu zbog drugih, riječ je o očuvanju intimnosti drugih osoba (Sielert, 2005).

Seksualna socijalizacija u petoj godini života svodi se na međusobna tjelesna istraživanja i milovanja. Djeca trebaju drugu djecu kao objekt promatranja, ljubavi, mržnje, povezivanja i svađe te oponašanja. Moguće je da se djeca međusobno gledaju ili dodiruju, izvješćuju se o tome što su vidjeli kod roditelja ili se zaljubljuju. Također je važno pratiti djecu u njihovim prvim ljubavnim konfliktima; zaljubljenostima, držanjima za ruku, zagrljajima, poljupcima i odbacivanjima. Te osjećaje treba poštivati iako se čine prolaznima, ako će ih zadržavati u sebi, može se ugroziti njihov duševni razvoj. (Sielert, 2005).

Kod šestogodišnjaka i sedmogodišnjaka uočeno je okretanje prema skupini istog spola koje je često povezano s odbijanjem skupine suprotnog spola. Time se osigurava vlastiti spolni identitet, povećava se pritisak da se trebaju ponašati kao „pravi“ dječaci i „prave“ djevojčice. Isključuje se suprotan spol, izbjegava se druženje iako se zapravo međusobno zanimaju (Sielert, 2005).

Petra Milhofer (2005, prema Sielert) provodila je istraživanje u Njemačkoj 2000. godine o seksualnoj socijalizaciji kod devetogodišnjaka do trinaestogodišnjaka. Oko 50% djece navodi kako je već u tim godinama upoznalo osjećaj zaljubljenosti. Uzajamno se bockaju i zadirkuju te jedna učenica navodi kako bi škola bez dječaka bila besmislena. Prema Milhoferovom istraživanju o seksualnom uznemiravanju u školama čak 90% djevojčica, a 80% dječaka navodi kako ih pipkanje ili diranje druge djece uznemiruje ili to smatraju neugodnim.

3.3. Zanimanje za vlastito tijelo

Ljudsko tijelo pokazuje znakove seksualnog ponašanja još od rođenja. Kod dječaka događaju se refleksne erekcije još dok se nalaze u maternici nekoliko mjeseci prije rođenja (Masters, 1980; Colderone, 1983 prema Masters i sur, 2006). Novorođeni dječaci često imaju erekcije u prvih nekoliko minuta poslije porođaja, a novorođene

djevojčice imaju vlaženje rodnice i erekcije dražice u prva 24 sata nakon porođaja (Langfeldt, 1981 prema Masters i sur, 2006). Iz toga možemo vidjeti kako se seksualni refleksi događaju od samog početka dojenačke dobi, a vjerojatno i prije rođenja (Masters i sur, 2006).

Djeca se ponekad zadovoljavaju spontano, bez ustručavanja za vrijeme ručka i u javnosti, tada to može biti neugodan trenutak za roditelje. Ponekad ne znaju kako reagirati pa viču na njih, brane im i prijete (Raffauf, 2006). Ako zateknu dijete kako dodiruje spolne organe, treba pristupiti smireno, bez osuđujućih ili uvrijeđenih reakcija jer takvo neodobravanje izaziva osjećaj krivnje, straha da ne budu zatečeni i jednog dana do problema sa spolnošću s partnerom (Aceti i Rotteglia, 2003). U takvim situacijama najbolje je kazati djetetu kako to što radi nije loše, no bolje da pronađe svoj privatni prostor gdje nema ljudi (Raffauf, 2006).

U razgovoru s djecom u ranoj dječjoj dobi, od treće do pete godine, otkriveno je kako su oni svjesni senzualnih osjećaja podražavanja genitalija, no ne opisuju ih kao erotske ili seksualne. U skladu s time većina stručnjaka savjetuje da roditelji ne pridaju tome toliku pažnju jer djeca jednostavno istražuju (Feitel, 1990 prema Masters i sur, 2006). U toj dobi djeca počinju dobivati predodžbu o spolnosti na temelju tjelesnih interakcija roditelja, to može biti dobra slika tjelesnih i emocionalnih intimnosti, no isto tako može biti i suprotan učinak (Masters i sur., 2006). Kod djece školske dobi seksualne igre nisu psihički štetne ako su u uobičajenim okolnostima te one mogu po pitanju razvoja značiti vrijedno psihološko iskustvo (Jansen, 1979 prema Masters i sur, 2006).

Međutim, psihološka šteta se može pojaviti kada roditelji otkriju dijete u seksualnoj igri, samo ili s drugom djecom, te reagiraju strogo i negativno. Transkulturološka istraživanja pokazuju kako se seksualne igre nastavljaju i mogu biti još češće u predadolescentnoj dobi (Ford i Beach, 1981 prema Masters i sur, 2006). U toku seksualnog razvoja dječaka i djevojčica normalno je povremeno samozadovoljavanje. Roditelji bi trebali shvatiti taj fenomen kao priliku za seksualno usmjeravanje, djeci je potreban razgovor i razumijevanje. Djeca to prihvaćaju i pogrešno je misliti kako su djeca aseksualna bića i da nakon puberteta najednom započinje njihov seksualni život. Seksualnost je praćena od rođenja do smrti samo se manifestira na različite načine (Brajša, 1991).

4. SPOLNOST U PUBERTETU I ADOLESCENCIJI

4.1. Razvoj seksualne ličnosti

U pubertetu dijete sazrijeva biološki i fizički nakon čega postaje sposobno za spolne aktivnosti. Dok se u adolescenciji razvija seksualna ličnost potrebna za ljudski, interpersonalni seksualni život. Pubertet je dovoljan za razvijanje interseksualnih odnosa, a adolescencija razvija seksualni identitet s kojim je moguće uspostaviti kvalitetne seksualne odnose s drugima. To je nešto što zahtjeva vrijeme i ne postiže se bez sigurnosti u sebe samoga, vlastitu seksualnost i zajedničku interpersonalnu seksualnost. Za takav odnos treba biti spreman i bez utjecaja bližnjih i okoline (Brajša, 1991). S druge strane, kako će tko gledati na seksualnost uvelike ovisi o pojedincu, o njegovim vlastitim iskustvima, tumačenjima i životnom okruženju. Seksualnost je povezana i s komunikacijskim stilom u obitelji, obrazovnim šansama, materijalnim mogućnostima, usmjerenjem kulturnog stila i individualnim osobitostima. Seksualnost ima važnu ulogu za identitet, osjećaj samoga sebe i sliku što je čovjek ima o sebi (Sielert, 2005). Najvažnije u seksualnom odnosu je ne izgubiti ljudsku komponentu - ljubav. Ljubav uključuje obostrano poštivanje, razumijevanje te strpljenje prema vlastitim i tuđim potrebama (Brajša, 1991).

4.2. Prvi spolni odnos

Mladi se pitaju kada je vrijeme za prvi spolni odnos, Brajša (1991) navodi kako je najvažnije da se uspješno završi pubertetska i adolescentna faza razvoja, da se odlučuje cijelom svojom ličnošću, a ne samo biološkim potrebama, pritisku partnera ili okoline. To je individualna i konkretna odluka koja bitno utječe na kasniji seksualni razvoj. Prvi spolni odnos se ne zaboravlja, ostaje duboko urezan, stoga je bitno kakav će on biti te valja misliti i na sebe i na partnera.

Spolni odnos često donosi posljedice na koje su rijetki upozoreni, ne radi se uvijek samo o spolnim bolestima ili trudnoći za koju mladi misle da nisu spremni, već i o emotivnim posljedicama kada se stvori jednostrana povezanost i bliskost s osobom i neuzvraćeni osjećaji. Iz različitih razloga adolescenti žele spolni odnos: prihvaćenost u društvu, pokazivanje odrastanja, inat roditeljima, alkohol i droga također utječu na donošenje odluka. Stoga je potrebno postaviti granice prije nego dođe do seksualne

situacije i procijeniti što zapravo želim od te osobe. Neka od pitanja o kojima mladi trebaju promisliti kada razmišljaju o seksualnom ponašanju su kako se žele osjećati; je li im ugodno to što rade; osjećaju li pritisak; hoće li ih to povrijediti (Klein, 2001). Jedan od zaključaka iz knjige o seksualnoj pedagogiji jest kako se „većina muškaraca miri s ljubavlju kako bi dobila seks, a djevojke se mire sa seksom kako bi dobile ljubav.“ (Sielert, 2005, str. 76). Spolni odnos je radosno iskustvo i ne treba se u to upuštati pod pritiskom, prerano ili ako se ne osjeća sigurnost da se to zaista želi (Klein, 2001).

Razvije li se želja za seksualnim odnosom iz dugotrajnije, povjerenjem ispunjene veze, okvirni uvjeti su povoljniji nego u prolaznim vezama. No oni se također lakše izlažu opasnosti da seksualnoj inicijaciji pridaju preveliko značenje te su očekivanja visoka i teže se nose sa seksualnim problemima. (Sielert, 2005). Ponekad roditelji, da bi zaštitili svoju djecu od preranih spolnih odnosa, pribjegavaju prijetnjama i negativnom govoru o ljubavi i spolnosti, uvjeravaju djecu kako je spolnost zlo, da su svi muškarci isti, da su sve djevojke iste i slično. Takav stav kod djece može stvoriti odbojnost prema ljubavi i spolnosti, stvoriti homoseksualnu sklonost ili neke druge nastranosti i negativnosti (Mihalj, 1994). Pozaić (1996) govori o ulasku u spolne odnose koji kad bi bili čin prave ljubavi, ili barem priprave za ljubav, danas bi ostvarili više sretnih brakova i obitelji. Ne bi bilo toliko razvoda, nevjere, izdaje i raspada obitelji, koji upućuju na drugačiji zaključak.

5. SPOLNI ODGOJ

Spolni odgoj je namjerno utjecanje na razvoj seksualnih motivacija, oblika i obrazaca ponašanja; utjecanje na stavove i mišljenja o spolnosti kod djece, mladih i odraslih. U seksualni odgoj ubraja se i seksualno savjetovanje, razgovor s pojedincem ili u skupini o konfliktima i krizama vezanim uz seksualnost (Sielert, 2005). „Odgoj se ne ograničuje na čisto tehnička objašnjenja o funkcijama spolnih organa. Spolni odgoj znači prenošenje uloge muškarca i žena prema tijelu i osjećaju, odnosno prema posredovanju osjećaja vlastite vrijednosti.“ (Raffauf, 2006, str. 25, 26).

Kada se govori o spolnom odgoju mišljenja su podijeljena na one koji se zalažu za spolni odgoj u školama da se suzbije neznanje i na one koji smatraju da je spolni odgoj u školama nepotreban i nerazuman. Oni koji se protive, misle kako podaci o spolnom odnosu mogu osloboditi njihovu znatiželju i potaknuti ih na prerano seksualno ponašanje. Drugi pak misle da je podučavanje o seksu blisko s moralnim i vjerskim vrijednostima, no to trebaju podučavati vjerske zajednice ili treba biti poduka kod kuće. Masters i suradnici (2006) navode kako spolni odgoj mora obuhvatiti pitanja vezana uz spolnost i aspekte spolnog odnosa kao što su ljubav, intimnost i interpersonalna odgovornost. Čak i ako se pruža odgoj u školama, roditelji svejedno trebaju nastaviti i podržati te upotpuniti spolni odgoj kod kuće kako bi djeca odrasla u spolno odgovorne odrasle ljude.

Glavnu ulogu u odgoju ima obitelj, gdje kad to može biti i škola. Poznato je kako djeca čine ono što vide, a manje ono što čuju. Ukoliko roditelji nisu dovoljno obazrivi i sposobni čuti svoju djecu, tada se oni prestanu povjeravati kako ih roditelji ne bi osuđivali. Mladi tragaju za pravim vrijednostima, žele saznati sve o ljubavi i skladnoj obitelji, razočaravaju se životom jer ništa slično nigdje ne pronalaze. U otvorenom razgovoru priznaju kako im nedostaje netko tko će ih povesti kroz život i pokazati im da vjeruje u istinsku ljubav. Spremni su žrtvovati se i odreći raskalašenog života koji ih čini nesretnima samo kada bi im netko ponudio nešto vrijedno za što se isplati boriti (Mihalj, 1994).

5.1. Spolni odgoj u obitelji

5.1.1. Roditelji kao odgovorni odgajatelji

Planiranje obitelji i dolazak djeteta na svijet zajednička je odgovornost obaju roditelja. Odgoj bi trebao biti ravnomjerno raspodijeljen među roditeljima, ne smije ga nositi samo jedna osoba (Brajša, 2009). Oni su najvažniji edukatori djece, bilo svjesno ili nesvjesno, dobro ili loše. I djeca i roditelji su odgovorili kako su njihovi roditelji i obitelji najviše utjecali na mišljenje o spolnom odnosu, tako da je evidentno kako se roditelji moraju nositi s tom odgovornošću (Klein, 2001). Način na koji roditelji reagiraju na djetetovu urođenu seksualnost i kako roditelji dopuštaju da se ona razvija temelj je seksualnog odgoja (Masters i sur., 2006). Seksualna edukacija je zapravo priprema za zdrave odnose sa samim sobom, i s drugima, ona je temeljni element izgradnje onoga tko mi jesmo. Stoga seksualna edukacija uključuje učenje o rodu i osjećajima, tijelima, ženskosti i muškosti i o odnosima među ljudima (Klein, 2001).

Klein (2001) navodi prepreke koje sprječavaju roditelje u seksualnoj edukaciji djeteta. Roditelji se često boje kako edukacija kao takva može donijeti više štete nego koristi, no podaci potvrđuju kako im znanje neće naškoditi. Neugodno im je prilikom pričanja o spolnom odnosu, često imaju pogrešne pretpostavke o djeci i njihovoj seksualnosti. Ne vjeruju da su djeca seksualna bića, misle kako je seksualnost opasna i slično. Boje se da neće znati odgovoriti na pitanje, no odgovor se može saznati. Isto tako ne treba čekati da dijete prvo postavi pitanje. Spolni odgoj također podrazumijeva poštivanje granica tuđeg srama, kao i vlastitu nelagodu, te ostvarenje otvorenog ozračja gdje djeca slobodno postavljaju pitanja. Podrazumijeva se da će djeca učiti na primjerima i uzorima, a najbolje od vlastitih roditelja. Odgoj u obitelji direktno je povezan s odgojem roditelja u prošlosti. Kako bi roditelji mogli odgajati, oni moraju biti spolno odgojeni prije svega, odnosno suočiti se s vlastitom prošlošću i promisliti kako je on sam odgajan, kako je odgoj utjecao na njega i što je naučio. Nakon tih iskustava treba razmisliti kako se to iskustvo razvijalo. Najvjerojatnije je da će dijete koje je odgojeno u toploj i slobodnoj obitelji moći prirodnije živjeti svoju spolnost (Raffauf, 2006).

5.1.2. Tipovi reakcije roditelja na djetetovu spolnost

Ehrenber i Ehrenber (1988, prema Masters i sur., 2006) opisali su četiri osnovna načina na koji roditelji reagiraju na seksualnost kod kuće:

- 1) Seksualno potiskujući roditelji - roditelji koji daju snažnu poruku da je seks loš i pokvaren.
- 2) Seksualno izbjegavajući roditelji - intelektualno tolerantniji, smatraju da je seksualnost zdrava i dobra, no neugodno im je govoriti o tome i nepristupačni su.
- 3) Seksualno opsesivni roditelji - gledaju na seksualnost kao na nešto dobro i zdravo, no pretjeruju u tome s obzirom na to da seks stavljaju u središte obiteljskog života.
- 4) Seksualno ekspresivni roditelji - pristupaju seksualnosti na činjeničan način, govori se otvoreno o seksualnim temama, na zdrav i pozitivan način. Smatraju kako nije potrebno upuštati se u spolne odnose samo zato što oni postoje, no seksualnost je uravnotežen dio obiteljskog života.

5.1.3. Dijete kao plod atmosfere u obitelji

Pavao Brajša navodi kako je dijete u prvoj godini života plod interpersonalne atmosfere svoje obitelji te da interpersonalni odnosi roditelja imaju važnu ulogu. Teorija Adolfa Portmanna (prema Brajša, 1991) govori da se djetetov fetalni razvoj nastavlja tijekom prve godine života gdje imaju snažan utjecaj neposrednih odnosa i kontakata s roditeljima i o tome ovisi njegov psihički i fizički razvoj. Također, John Bowlby i Renée Spitz pronašli su direktnu vezu između tjelesnog razvoja djeteta i kvalitete njegova interpersonalnoga konteksta (prema Brajša, 1991).

Iz Freudove teorije seksualnog razvoja djeteta i psihoanalitičke ego-psihologije W. R. Fairbairna i H. E. Eriksona (prema Brajša, 1991), poznata je činjenica kako na dijete ne djeluje toliko pojedinac, odnosno značajne osobe iz njegove okoline, koliko zapravo odnosi među tim osobama. Iz toga proizlazi kako intimna interpersonalna seksualnost roditelja itekako ima utjecaj na razvoj djeteta općenito, a posebno na njegovu buduću seksualnost.

Ernest Borneman navodi neke od faktora koji određuju stvarni seksualni status prema kojim se može zaključiti kako čovjek nije samo određen biološkim faktorima, nego socijalnim i psihološkim gdje se mogu ubrojati i interpersonalni faktori. Dijete je direktan rezultat seksualnih aktivnosti roditelja. Njegov budući seksualni razvoj bitno je određen kvalitetom seksualiteta roditelja koji ovisi o njihovim međuljudskim, interpersonalnim odnosima u vrijeme njegova začeća, tokom intrauterinskog razvoja i u djetinjstvu (Brajša, 1991).

Razvoj zdrave djetetove seksualnosti započinje njegovim začećem unutar kvalitetne interpersonalne seksualnosti roditelja. Nije svejedno ako je dijete začeto kao slučajni ishod prolazne zaljubljenosti roditelja ili trenutnih interesnih aktivnosti, ili pak svjesno željeno dijete u sklopu zrele i razvijene bračne ljubavi. Velika je vjerojatnost da će dijete ponavljati u kasnijem seksualnom životu onu bračnu roditeljsku situaciju u kojoj je ono i samo začeto. U majčinoj utrobi dijete nije samo vezano uz majčino tijelo, nego i za nju samu te odnos među roditeljima (Brajša, 1991).

Djeca se često pitaju vole li se njihovi roditelji, kakav su par, slažu li se, poštuju, jesu li pažljivi i slično. Uče od roditelja i oponašaju ih. Odnos roditelja pokazuje djetetu kako pored veze s majkom, dijete može imati i druge oblike odnosa. Dijete koje sluša kako mu se roditelji svađaju, podcjenjuju jedan drugoga, prosti su i vulgarni, osjeća se manje vrijednim i ponižavanim. Primjerice, mladić koji uoči kako njegov otac mrzi majku, preuzima tu mržnju a istovremeno nalazi se u konfliktu jer voli majku. Zbog poistovjećivanja s ocem, on obezvrjeđuje majku i uči kako se osjeća sigurnim samo ako je agresivan i ako podcjenjuje ženu, ili obrnuto; ako majka obezvrjeđuje oca, mladić ga ne smatra dostojnim ljubavi. Isto vrijedi i za djevojke, kao ishod pojavljuje se manjak samopoštovanja i vrijednosti. Roditelji, kako međusobnim ponašanjem, tako i odnosom prema djeci, daju odlučujući smjer u razvitku svoje djece (Raffauf, 2006).

5.1.4. Razgovor s djetetom o spolnosti

Roditeljima je lakše razgovarati s djecom o spolnim razlikama, trudnoći i porođaju, nego o začeću djeteta, spolnim radnjama odraslih i spolnom zlostavljanju. Roditelji bi trebali zajedno razgovarati o odgovarajućim nazivima, odnosno izrazima, s kojima će pristupiti djeci te vježbati razgovor (Raffauf, 2006). Primjerice, dijete mogu

upoznavati sa spolnim organima kada se općenito upoznaju s građom tijela ili pomoću raznih knjiga primijenjenih dječjem uzrastu (Aceti i Rotteglia, 2003).

Seksologinja Renate Volbert (1998, prema Raffauf, 2006) sastavila je tablicu o postojećim istraživanjima, interesima djece i spolnosti u određenoj dobi. Do dvije godine djeca nemaju pitanja o spolnosti, sa dvije do tri godine pitanja su vezana uz spolne razlike. Od tri do četiri godine pitaju se o tome kako nastaju djeca. S četiri godine dijete postavlja pitanja o temeljnim znanjima o trudnoći, s pet do šest godina pitanja vezana uz rađanje i začeće, a s osam godina pitanja se odnose na začeće. U dobi od devet do jedanaest godina djeca žele znati o začeću i snošaju.

Djeca se često pitaju jesu li normalna, kakva moraju biti, kako se ponašati. Seksolog Oswald Kolle kaže da „kad je dijete dovoljno staro za pitanje, tada je, u pravilu, dovoljno staro i za odgovor“ (Raffauf, 2006, str. 106). Roditelji ne moraju biti sveznalice i znati odgovoriti na svako pitanje, važno je obratiti pozornost na pitanje i pronaći odgovor s djetetom. Teško je procijeniti što će dijete razumjeti, a što neće. Odgovor treba biti primjeren djeci te ga uskladiti sa starošću djeteta. Ukoliko roditeljima bude neugodno razgovarati o nekoj temi, bolje je otvoreno reći nego zamuckivati i oklijevati. Kada roditelji na pitanje o spolnosti odgovaraju šutnjom, a na ozbiljna pitanja smijehom, tada su na sigurnom putu da prekinu otvoren odnos s djetetom (Raffauf, 2006).

Ako roditelji vide da dijete ne postavlja pitanje o spolnosti, sami se trebaju zapitati zašto je tako, jesu li oni odgovorni za to svojim nekim postupcima, riječima ili izbjegavanjem. Također djeca vrlo rijetko informiraju roditelje o svom spolnom odnosu iz čega se može zaključiti da je odgoj o spolnosti nekako zakazao. Najčešće je majka glavna osoba za davanje pouke, no mladići većinom pričaju o tome s vršnjacima, a djevojke češće traže majku kao osobu od povjerenja (Raffauf, 2006). Prema istraživanju Petre Milhoffer (prema Sielert, 2005) očevi se osjećaju znatno manje odgovornima za razgovore s djecom te trećina dječaka nema s kime razgovarati o svojim osjećajima i pitanjima.

Isto tako, u razgovor o ljubavi i spolnosti treba ući s puno povjerenja, najbolje bi bilo kada bi djevojčice o tome prve čule od majki, a dječaci od očeva. Tada to ne bi bile samo riječi, nego i iskustvo koje se prenosi djelima. Prve obavijesti o ljubavi i spolnosti

dobili bi spontano i nenametljivo od svojih najbližih (Mihalj, 1994). Roditeljska ljubav počinje štetiti djetetu u onom trenutku kada se počne pretvarati za zamjenu za nešto što bi roditelji trebali ostvariti međusobno, a to se naziva zloupotrebom vertikale odrasli-dijete zbog nezadovoljavajuće horizontale na razini odraslih (Brajša, 1991).

5.2. Spolni odgoj u školama

5.2.1. Ciljevi spolnog odgoja

Djeca su neinformirana i nemaju gdje doći do kvalitetnih informacija, stoga je potrebno razgovarati s njima. Ciljevi seksualne edukacije su pokazati djetetu pristupačnost, dati mu do znanja kako mogu pitati sve što ih zanima, prezentirati tijelo i spolni odnos pozitivnim i lijepim te je vrlo važno naučiti ih donositi vlastite odluke. Nije im dovoljno reći da ne čine to dok nisu sigurni i slično, već naučiti ih vještinu donošenja odluka (Klein, 2001).

Zakon o školstvu Savezne države Nordrhein - Westfalen: čl. 1, st. 5 govori kako spolni odgoj spada u odgojnu obvezu škole. „Njegov cilj je da učenike u skladu s dobi upoznaje s biološkim, etičkim, socijalnim i kulturnim pitanjima spolnosti. Njegova svrha je da učenike osposobi da u životu donose svjesne, odgovorne i moralno utemeljene odluke“.¹

Provedena su Gallupova istraživanja u posljednjih jedanaest godina koja pokazuju kako roditelji podržavaju seksualnu edukaciju u školama. Međutim dolazi do neslaganja s obzirom na to da neki žele edukaciju usmjerenu na apstinenciji ili edukaciju koja bi djeci trebala usaditi strah, nepovjerenje ili krivicu. Neki su za sustavnu edukaciju koja bi podučavala o činjenicama, vrijednostima i donošenju odluka (Klein, 2001).

¹ Prvi Zakon o školstvu u Saveznoj državi Nordrhein – Westfallen od 8. travnja 1952. godine prema Raffauf, 2006, str. 24

5.2.2. Nepotpunost informacija o spolnosti

U istraživanju Petre Milhofer (2000, prema Sielert, 2005) ispitano je kako se djeca žale na neznanje o postojanju i funkciji klitorisa, na ignoriranje o govoru seksualnih užitaka i doživljavanja te ograničavanje seksualnih tema na prikaz trudnoće i rađanja. Djevojčice se više zanimaju za teme vezane uz menstruaciju, trudnoću, silovanje, lezbijstvo i pobačaj, a dječaci nailaze pitanja o spolnom odnosu, orgazmu i spavanju s nekime.

Prema istraživanju Savezne središnjice za zdravstveno prosvjećivanje: Seksualna iskustva u mladenačkoj dobi i procesi dogovaranja u odnosu među spolovima (Dannenbeck i Stich, 2002 prema Sielert, 2005), mladi izvješćuju o preuveličavanju prvog spolnog odnosa u javnosti koja im stvara nepotreban pritisak očekivanja. Mladići strahuju od činjenice da je prvi koitus za djevojke povezan s bolovima što za seksualni odgoj znači da je potrebno mladiće bolje informirati o mogućnostima tjelesnih osjećaja djevojaka.

Dobropoznata spolna bolest AIDS ugrožava život mladih, no način na koji se piše o toj bolesti ugrožava njihov spolni razvoj. Većina mladih je plašljiva, nesigurna i vrlo osjetljiva na tom području, stoga ih način njihova informiranja o AIDS-u čini još plašljivijim i nesigurnijim. (Brajša, 1991). Djetetu je potrebno odgovoriti na svako pitanje, ako se odbije odgovoriti na pitanje, ono će zaokupirati dijete koje bi moglo biti rastreseno radi toga. (Raffauf, 2006) Cilj je naučiti djecu vrijednostima, kako donositi ispravne odluke u skladu s njihovim vlastitim vrijednostima, te govoriti o spolnom odnosu u pozitivnom kontekstu, ali i razgovarati o mogućim bolestima i problemima. Ipak treba pripaziti da se negativnim pristupom ne uništi njihovo samopoštovanje (Klein, 2001) kako se ne bi pretjeralo sa zabranama i osudama (Matulić, 2008).

5.2.3. Zdravstveni odgoj

Zdravstveni odgoj općenito je edukacija djece i mladih o temama vezanim uz zdrav život, prevenciju ovisnosti i nasilja te spolni odgoj. Spolna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje dio je zdravstvenog odgoja koji je okupirao najveću pozornost stručnjaka i javnosti. U Europi je nastala potreba za spolnim odgojem koje je potaknuo

Savezni centar za zdravstveno obrazovanje - BZgA u Kölnu 2010. godine i izradio Standarde spolnog odgoja. Dokument se temelji na holističkom pristupu. Mladima su dane informacije pomoću kojih oni postupaju kako žele i na taj način mogu doprinijeti razvijanju otvorenih stavova (Savezni centar za zdravstveno obrazovanje, 2010). U Hrvatskoj je jedan od prvih eksperimentalnih uvođenja spolnog odgoja u škole bio šezdesetih godina (1965, prema Rukavina Kovačević, 2014), a postao je obvezan dio plana i programa sedamdesetih (2003, prema Rukavina Kovačević, 2014).

Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta Republike Hrvatske 2006. godine donijelo je odluku o uvođenju eksperimentalnog programa Udruge Glas roditelja za djecu – GROZD u osnovne i srednje škole i eksperimentalnog programa Forum za slobodu odgoja u srednje škole. Provedba programa dodijeljena je Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja u suradnji s Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo, Institutom društvenih znanosti „Ivo Pilar“ i Medicinskim fakultetom – Školom narodnog zdravlja „Andrija Štampar“ (Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, 2008).

Prema Izvješčaju o provedbi projekta vanjskog vrednovanja „Eksperimentalni program zdravstvenog odgoja i obrazovanja“ u osnovnim i srednjim školama 2008. godine u istraživanju je sudjelovalo 2009 učenika, od toga je 1123 učenika osnovnih škola i 886 učenika srednjih škola. Prema rezultatima provedenih testova nisu utvrđene razlike između skupina učenika koje su pohađale GROZD-ov program i skupine Forumovog programa. Primijećeni su nedostaci obrazovnog učinka: prekratko je vremensko razdoblje u kojem se provodio program da bi se vidli neki napreci, nedostatak komunikacije u raspravama u slučajevima gdje su se združivali različiti razredi, učenici su često izostajali kada je program izvođen kao izvannastavna aktivnost i nezainteresiranost na područjima s kojima su učenici već upoznati. Prijedlozi za poboljšanje su provođenje kurikuluma povremeno, ali tijekom cijele godine, da učenici ostaju u svojim razrednim odjeljenjima, održavanje nastavnog sadržaja u vrijeme redovne nastave i neponavljanje tema koje se uče u drugim predmetima (NCVVO, 2008).

Jedna od već spomenutih udruga Forum za slobodu odgoja – FSO osnovana je 1992. godine i njegov cilj je implementirati standarde suvremenog demokratskog društva u obrazovni sustav. Zalaže se za jednakost, ravnopravnost, slobodu izbora i druge

vrijednosti (Forum za slobodu odgoja, 2015). Forum smatra kako je potrebno djecu na vrijeme educirati o spolnosti s obzirom na medije uz koje su djeca izložena raznim oblicima spolnosti. Forum smatra da takvo učenje mladih ne potiče ranije stupanje u spolne odnose. Razrednici podučavaju djecu u vrijeme satova razrednika, a stručni suradnici im pomažu. Edukacija za učitelje i stručne suradnike provodi se od strane Agencije za odgoj i obrazovanje (Forum za slobodu odgoja, 2013). Građanska udruga Forum za slobodu odgoja osmislila je alternativni program zdravstvenog odgoja. Program Mladi Educiraju Mlade o AIDS-u – MEMOAIDS edukacijski je program pokrenut 2003. godine i izvode ga nastavnici ili osobe koje su prošle specifičan trening. Program se izvodi u srednjim školama, a naglasak je isključivo na rizičnim spolnim ponašanjima (Rukavina Kovačević, 2014).

Program GROZD usklađen je sa smjernicama Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda – HNOS i obuhvaća pet područja (2007, prema Rukavina Kovačević, 2014): 1. Očuvanje zdravlja i kvaliteta života, 2. Ljudska spolnost (sadržaj programa Teen STAR), 3. Prevencija ovisnosti, 4. Kultura društvene komunikacije, 5. Prevencija nasilničkog ponašanja. Odgojni program za mlade o ljudskoj spolnosti Teen STAR (*Sexuality Teaching in the context of Adult Responsibility* - Učenje o seksulanosti u kontekstu odgovornosti odraslih) provodi se u Hrvatskoj od 1995. godine i na njegovim je sadržajima i vrijednosnim utemeljen program zdravstvenog odgoja udruge GROZD. Program je usmjeren na spolnost u svjetlu kršćanskih i općeljudskih vrijednosti i razvija osobu zrelih i odgovornih stavova sposobnu za pravu ljubav (Teen STAR, 2014). Namijenjen je svim adolescentima bez obzira na vjersku ili nacionalnu pripadnost. Sličnih stavova je udruga Vigilare (lat. znači biti budan) čiji su smjerovi djelovanja vezani uz brak i obitelj, ljudska prava i kulturu življenja, konzervativizam i društvene vrednote te ekonomske slobode (Vigilare, 2012).

U Republici Hrvatskoj Odlukom ministra znanosti obrazovanja i sporta Željka Jovanovića 2012. godine eksperimentalno je uveden u osnovne i srednje škole Kurikulum zdravstvenog odgoja.² Program zdravstvenog odgoja temelji se na holističkom pristupu. Osmišljen je kao program integriran u satove razrednika, određene predmete i druge školske projekte. Svrha zdravstvenog odgoja je uspješan

² Odluka o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe Kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama od 27. rujna 2012. godine (klasa: 602-01/12-01/00431; urbroj: 533-21-12- 0003) prema Rukavina Kovačević, 2014

razvoj djece i mladih da se razvijaju u zdrave, zadovoljne, uspješne i odgovorne osobe (Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta, 2012). Podjela programa zdravstvenog odgoja u module (MZOS, 2012): Živjeti zdravo; Prevencija ovisnosti; Prevencija nasilničkog ponašanja; Spolno/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje. Spolno/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje kao četvrti modul zdravstvenog odgoja nije proveden zbog neodgovarajućeg i nedovoljno prikupljenog materijala (Rukavina Kovačević, 2014).

Teme koje su predviđene za osnovnu školu modula Spolno/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje su: Odgovornost i poštovanje prema vlastitom tijelu; Razlike rodnih uloga u društvu/obitelji; Uloga i pritisak medija u pubertetu; Vlastito tijelo u promjenama; Pubertet – promjene i teškoće u sazrijevanju; Emocije u vršnjačkim odnosima; Uloga medija u vršnjačkim odnosima; Komunikacija o spolnosti; Vršnjački pritisak, samopoštovanje i rizična ponašanja; Prihvatanje različitosti; Važnost samopoštovanja; Odgovorno spolno ponašanje; Rizici (pre)ranih seksualnih odnosa; Nasljeđivanje spola; Začeće i razvitak djeteta prije rođenja (MZOS, 2012).

MZOS je 2013. godine organizirao javne rasprave u kojima su sudjelovale odgojno-obrazovne ustanove i šira javnost. Tamo su se mogla prikupiti dosadašnja iskustva, prijedlozi i savjeti o Kurikulumu zdravstvenog odgoja. Isto tako održale su se i tribine u Zagrebu, Rijeci, Osijeku i Splitu. Neke od tema vezanih uz Spolno/rodnu ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje odnosile su se na neprimjerene sadržaje četvrtog modula (pornografija, rana spolnost djece, poticanje na ulaske u spolne odnose...) i pravo roditelja da biraju program zdravstvenog odgoja. Konkretno kritike i prijedlozi mogu se pronaći na stranici MZOS-a (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2013).

Mnogo je različitih stavova i mišljenja o spolnom odgoju. Neki programi temelje se na tradicionalnom, vjerskom odgoju gdje se dijete usmjerava istinskim vrijednostima, a drugi na holističkom pristupu gdje se predstavljaju mnoga znanja i mogućnosti te su mladi otvoreni za biranje onoga što sami smatraju najboljim. Tradicionalan odgoj je usmjeren te šalje jasnu poruku o životnim vrijednostima, no danas ga više nije lako pratiti. Spram tradicije, sloboda izbora nudi otvorenost prema svemu gdje pogrešno zapravo ne postoji. Biti liberalan postalo je vrlo popularno i cijenjeno, takvim

stavovima pojedinac pokazuje kako živi ukorak s vremenom, prati trendove i slijedi većinu. Poznato je da u svemu valja biti umjeren, kako u ograničenjima, tako i u slobodi. Programe spolnog odgoja trebalo bi doraditi, istražiti kako mladi razmišljaju, i pronaći najbolji pristup koji će im slobodnom izboru sam pokazati vrijedne stavove.

6. UTJECAJI MEDIJA NA SPOLNI RAZVOJ

Odrastanje bez medija gotovo je nezamislivo, kako za odrasle tako i za djecu. Djeca svakodnevno slušaju glazbu na radiju, u časopisima čitaju o svojim idolima, na televiziji gledaju najdraže crtiće, serije i filmove, dok se na društvenim mrežama dopisuju s prijateljima. Činjenica je da većinu svog slobodnog vremena djeca provode upravo uz medije (Sobkin, 2001 prema Sokolova 2011; prema Brusić i sur., 2015). Mediji postupno oblikuju pogled na svijet prikazujući ga na određeni način koji njima odgovara. (Bryant i Oliver, 2009 prema Kuterovac Jagodić, Štulhofer i Lebedina Manzoni, 2016).

Roditelji su zbunjeni prikazima spolnosti u medijima, osjećaju nesigurnost i ne znaju kako pristupiti. Seksualni sadržaji u filmovima prikazuju se drugačijima nego u stvarnosti, nerijetko budu povezani s nasiljem ili ovisnostima, ili se pak prvi spolni odnosi prikazuju nerealan lijepima. Takav prikaz dovodi do nesigurnosti kod mladih i postavlja pitanje što je zapravo "normalno". Sadržaji su sve dostupniji na televiziji i internetu zbog čega se mladi susreću sa spolnošću sve ranije. Psihologinja Helgard Roeder u studiji Saveznog ureda za zdravstveno prosvjećivanje (1999, prema Raffauf, 2006) zaključuje kako sveprisutne seksualne teme na većinu ispitanika djeluju frustrirajuće. Neki muškarci su se izjasnili kako zbog pretjerane ponude postaju agresivni te kako se u medijima ne prikazuju osobne želje, osjećaji, niti doživljaji.

Na Institutu Rheingold u Kölnu vođene su studije na temu Zaštite mladeži i erotika na TV-ekranima (1997, prema Raffauf, 2006) te je ispitano kako roditelji često brane djecu da gledaju seksualne scene na televiziji. Čim se pojave neodjeveni glumci na televiziji, roditelji gase ili prebacuju program, no djeca isto tako lako dođu do interneta gdje im je sve mnogo dostupnije. Također navode kako sve ono ostalo za što ne znaju da djeca rade, niti im ne smeta. Roditelji žele biti tolerantni i otvoreni prema seksualnim temama, ali ne znaju kako razgovarati s djecom te smatraju da će mediji odraditi taj dio posla.

Dječaci i djevojčice sve se više koriste audiovizualnim medijima ili čitanjem časopisa za stjecanje znanja o seksualnosti, (Sielert, 2005). U studiji Saveznog ureda za zdravstveno prosvjećivanje o spolnosti mladeži (2001, prema Raffauf, 2006) ispitano je kako djeca u dobi od osam do deset godina smatraju nepriličnim, pa čak i mučnim

to što su okruženi seksualnim scenama i golotinjom. U dobi od četrnaest godina postotak se smanjuje dok dječaci u dobi od devet do dvanaest godina provode dosta vremena na internetu tražeći seksualne scene, a da pritom uopće ni s kime ne razgovaraju.

Mlade ne zanima toliko puka seksualnost putem televizije, koliko zanimaju saznanja usmjerena prema ljubavi i životu. Zbog toga ih češće zanimaju serije koje se emitiraju navečer gdje se vide međusobni odnosi, kako postupiti u određenim situacijama i slično. Potrebno je otvoreno razgovarati s djecom i mladeži o pornografiji, ilegalnim sadržajima na internetu i prikazima nasilja. Isto tako, ukoliko roditelji ograniče djeci vrijeme provedeno ispred televizije i interneta, oni će imati osjećaj da ih roditelji štite (Raffauf, 2006).

Pornografski val pojavljuje se na Zapadu 1950-ih godina i nitko ne zna kako se odnositi prema tome (Knibiehler, 2002). Seksualni promiskuitet i seksualni užitak postaju preduvjetom za normalan život i društveni uspjeh. Pojedinaac nije u mogućnosti nositi se takvim društvenim izazovima te ga dovode do ogorčenja, a kao rješenje nudi se seksualnost lišena osobnog i moralnog smisla (Matulić, 2008). U takvim se slučajevima spolni organi depersonaliziraju, prestaju služiti čovjeku pa on postaje njihovim robom (Brajša, 1991). Seksualne scene u pornografskim filmovima najčešće prikazuju muškarace koji uspostavljaju fizičku i/ili psihičku dominaciju nad ženama. Konzument zapravo želi seksualno uzbuđenje, ali i iluziju o dominaciji te na taj način objektivizira tijelo. Posljedično, stvarna osoba zamjenjuje se pornografijom što vodi do samotničkog zadovoljstva (Knibiehler, 2002). Seksualne scene u medijima prikazuju nerealnu sliku svijeta. Djeca dobivaju više informacija nego što se roditelji mogu nositi s njima. Pornografija zbunjuje mlade, gube predodžbu o tome što je zapravo stvarnost, a što fikcija. Pedagoginja Petra Millhofer navodi kako takav otvoren način prikaza spolnosti u medijima može samo poremetiti zdravo ozračje u školama. „Sve ono što je namijenjeno da bude privatno, intimno, ranjivo i izaziva stid, postaje javno“ (Raffauf, 2006, str. 91). Djeci je to teško razumljivo zbog čega osjećaju strah i nepovjerenje (Raffauf, 2006).

7. ISPITIVANJE

7.1. Cilj ispitivanja

Cilj ispitivanja je utvrditi koliko su studenti i mladež između 20 i 30 godina otvoreni za razgovor o spolnosti. Izaziva li im kao odraslima razgovor o spolnosti neugodu, s kime su kao djeca razgovarali o spolnosti i od koga bi najradije čuli prve informacije vezane uz tu temu. Također jedan od ciljeva je saznati koliko smatraju važnim razgovor i edukaciju o spolnosti te koja bi osoba trebala biti za to zadužena. Još jedan od ciljeva saznati je što mladi misle o činjenici da se ne govori mnogo o spolnosti te koje rješenje nude u svrhu detabuiziranja teme.

7.2. Metodologija

7.2.1. Ispitanici

Ispitivanje je provedeno na uzorku od 114 ispitanika u 18 županija diljem Hrvatske. Ispitanici su studenti i mladež u dobi između 20 i 30 godina. Ispitano je 67 žena (58,8%) i 47 muškaraca (41,2%) s preko 50 različitih zanimanja.

7.2.2. Anketni upitnik

Za potrebe ispitivanja izrađen je anketni upitnik (vidjeti Prilog) koji je konstruiran za potrebe ovog ispitivanja, anonimna je te se ispunjavao preko računala u *online* formatu. Anketa se sastoji od ukupno 17 pitanja, od čega je pet općih pitanja vezanih uz spol, dob, županiju prebivališta, radni status te fakultet ili zanimanje. Ostalih 12 pitanja vezana su uz njihova osobna iskustva i stavove vezane uz spolnost i spolni odgoj u njihovoj dječjoj dobi i sada. Pitanja su uglavnom kombiniranog tipa s mogućnošću dodavanja svoga odgovora pod ostalo. Zadnje pitanje je otvorenog tipa gdje su ispitanici iznosili svoja mišljenja.

7.2.3. Postupak

Ispitivanje je provedeno diljem cijele Hrvatske tako što je anketa izrađena u Google Docs-u te se ispunjavala *online* preko računala. Anketni upitnik pojedinačno je poslan

na internetske adrese. Također, na samom početku anketnog upitnika navedena je svrha provođenja ispitivanja te je stavljen naglasak na povjerljivost i anonimnost podataka.

7.3. Rezultati

Prema anketi u istraživanju je sudjelovalo 114 ispitanika, od kojih je 67 žena (58,8%) i 47 muškaraca (41,2%).

Tablica 1. Frekvencije i postoci ispitanika s obzirom na spol

	Frekvencija	Postotak
Muškarci	47	41,2
Žene	67	58,8
Ukupno	114	100,0

Dobna skupina ispitanika je između 20 i 30 godina, od kojih je najviše mladih od 24 godine (26,3%), zatim 23 godine (14,9%) i 27 godina (14%). Prosječna vrijednost godina ispitanika jest 24,62.

Najviše je ispitanika ispunilo upitnik iz Zagrebačke županije 20,2% i iz Grada Zagreba 20,2%, zatim Varaždinska županija 13,2%, Međimurska županija 11,4%, Koprivničko-križevačka županija 8,8% te iz ostalih županija 26,2%. Anketni upitnik ispunilo je 42,1% zaposlene mladeži, 42,1% studenata, 15,8% nezaposlenih od kojih je jedna osoba na porodiljnom dopustu. Ispitanici su različitih zanimanja, najviše je učitelja i ekonomista, no preostalih zanimanja je čak preko 50 od kojih su neki studenti Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Filozofskog fakulteta, Fakulteta strojarstva i brodogradnje, Fakulteta elektrotehnike i računarstva, Fakulteta organizacije i informatike, Tekstilno-tehnološkog fakulteta te mladi zaposleni sa zanimanjima poput administratora, konobara, policajaca, pravnika, kineziologa, dadilje, njegovatelja, servisera plinskih uređaja i klimatizacije, kroatista, fotografa, geodeta i ostali.

Na pitanje kako se ispitanici osjećaju kada se u društvu razgovara o spolnosti 61,4% ispitanika odgovara kako im nije nimalo neugodno, 19,3% kako im je malo neugodno,

15,8% ispitanika je svejedno, 2,6% ispitanika je poprilično neugodno, a 0,9% je jako neugodno.

Tablica 2. Kako se ispitanici osjećaju kad se u društvu razgovara o spolnosti

	Frekvencija	Postotak
Jako mi je neugodno.	1	0,9
Poprilično mi je neugodno.	3	2,6
Malo mi je neugodno.	22	19,3
Nije mi nimalo neugodno.	70	61,4
Svejedno mi je.	18	15,8
Ukupno	114	100,0

Na takve teme u društvu ispitanici odgovaraju u 50% pozitivno te se rado uključuje u raspravu, 28,9% ispitanika smatraju temu istom kao i sve ostale te im je svejedno, dok 11,4% njih rado sluša o tome, ali ne sudjeluje u raspravi, a 5,3% njih smatraju neprimjerenim o tome govoriti jer je spolnost intimna i treba je zadržati za sebe. 3,5% ispitanika ne voli kada se o tome razgovara jer im je neugodno.

Tablica 3. Reakcije ispitanika na razgovor o spolnosti u društvu

	Frekvencija	Postotak
Pozitivno, rado se uključujem u raspravu.	57	50,0
Rado slušam o tome, ali ne sudjelujem u raspravi.	13	11,4
Svejedno mi je, tema kao i sve ostale.	33	28,9
Ne volim kada se o tome govori, neugodno mi je.	4	3,5
Smatram neprimjerenim o tome pričati, spolnost je intimna i treba je zadržati za sebe.	6	5,3
Ostalo	1	0,9

Ukupno	114	100,0
--------	-----	-------

Situacija je nešto drugačija kada je riječ o razgovorima o spolnosti u obitelji. 36% ispitanika navodi kako im je malo neugodno, nimalo nije neugodno 26,3% ispitanika, a 20,2% navodi kako im je poprilično neugodno, jako je neugodno 10,5% ispitanika, a da im je svejedno odgovara 7% mladih.

Tablica 4. Kako se ispitanici osjećaju dok u obitelji razgovaraju o spolnosti

	Frekvencija	Postotak
Jako mi je neugodno.	12	10,5
Poprilično mi je neugodno.	23	20,2
Malo mi je neugodno.	41	36,0
Nije mi nimalo neugodno.	30	26,3
Svejedno mi je.	8	7,0
Ukupno	114	100,0

Prosječna dob s koliko su ispitanici saznali svoje prve informacije o spolnosti je 11 godina, točna prosječna vrijednost ispitanika jest 11,42 godine. 21,1% njih navodi da su saznali s 12 godina, 12,3% s 14 godina.

Informacije koje mladi iz Hrvatske dobivaju o spolnosti najvećim postotkom su iz medija, i to čak 36% ispitanika tako navodi, od prijatelja saznaje 26,3% mladih, a od majke 18,4%. Od učitelja ili stručnog suradnika u školi saznaje 8,8% mladih, od brata ili sestre 4,4%, a od oca samo 3,5% te od crkvene zajednice 2,6%.

Tablica 5. Od koga su ispitanici dobili informacije o spolnosti

	Frekvencija	Postotak
Majka	21	18,4
Otac	4	3,5
Brat/sestra	5	4,4

Učitelj/stručni suradnik u školi	10	8,8
Crkvena zajednica: vjeroučitelj, svećenik, časna sestra	3	2,6
Prijatelji	30	26,3
Mediji: TV, internet, časopis	41	36,0
Ukupno	114	100,0

Prema ispitivanju, današnji mladi u svojoj dječjoj/adolescentskoj dobi najbolje bi prihvatili razgovor o spolnosti s majkom, 33,3% mladih, od prijatelja 28,9%, 14% od brata ili sestre, 7% od oca, 6,1% ispitanika bi najradije preko medija saznalo svoje prve informacije, a od učitelja 7% te 3,5% od crkvene zajednice.

Tablica 6. Od koga bi ispitanici najradije prihvatili razgovor o spolnosti u svojoj dječjoj/adolescentskoj dobi

	Frekvencija	Postotak
Majka	38	33,3
Otac	8	7,0
Brat/sestra	16	14,0
Učitelj/stručni suradnik u školi	8	7,0
Crkvena zajednica: vjeroučitelj, svećenik, časna sestra	4	3,5
Prijatelji	33	28,9
Mediji: TV, internet, časopis	7	6,1
Ukupno	114	100,0

Uspoređujući podatke od koga bi žene radije prihvatile razgovor o spolnosti, a od koga muškarci razlike se mogu uočiti iz tablica. Muškarci najradije prihvaćaju razgovor od prijatelja, 36,2%, od brata ili sestre 14,9%, od oca također 14,9%, a od majke 12,8%. Za medije se odlučilo 10,6% ispitanika, crkvenu zajednicu 6,4% te učitelja ili stručnog suradnika 4,3% ispitanika.

Tablica 7. Od koga bi muškarci najradije prihvatili razgovor o spolnosti u svojoj dječjoj/adolescentskoj dobi

	Frekvencija	Postotak
Majka	6	12,8
Otac	7	14,9
Brat/sestra	7	14,9
Učitelj/stručni suradnik u školi	2	4,3
Crkvena zajednica: vjeroučitelj, svećenik, časna sestra	3	6,4
Prijatelji	17	36,2
Mediji: TV, internet, časopis	5	10,6
Ukupno	47	100,0

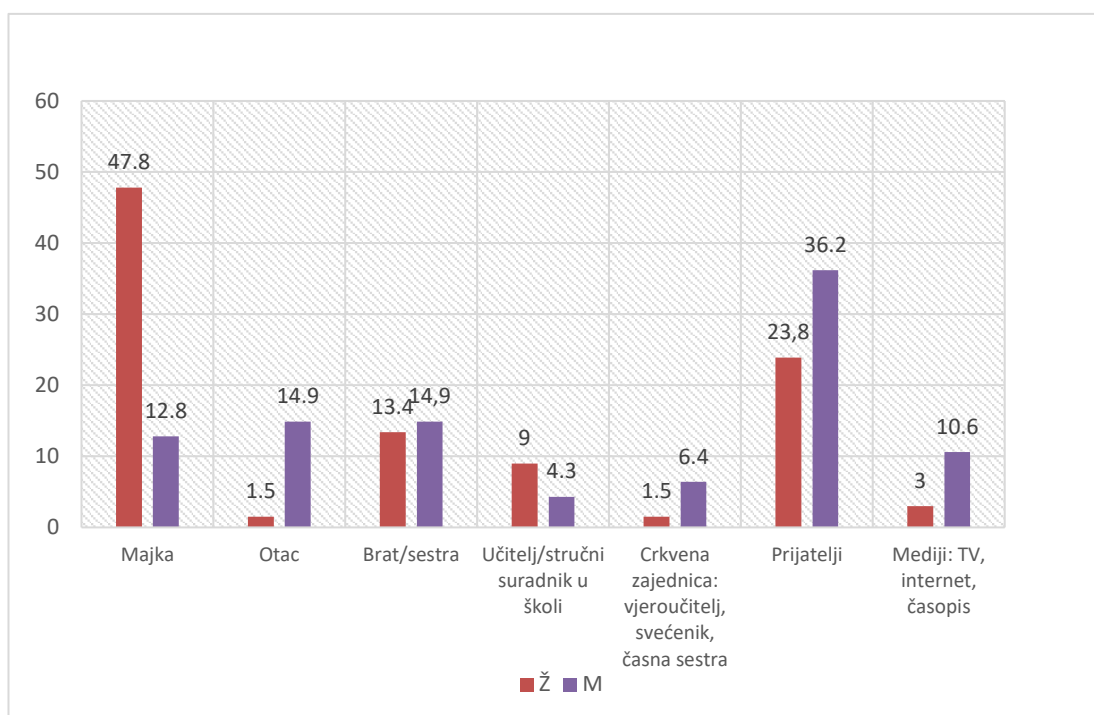
Kod žena je rezultat dosta drugačiji, one najradije prihvaćaju razgovor s majkama, 47,8%, zatim od prijatelja 23,8%, te od brata ili sestre 13,4%. Od učitelja ili stručnog suradnika 9% žena bi prihvatilo razgovor o spolnosti u svojoj dječjoj/adolescentskoj dobi te od crkvene zajednice 1,5%, isto kao i oca 1,5%.

Tablica 8. Od koga bi žene najradije prihvatile razgovor o spolnosti u svojoj dječjoj/adolescentskoj dobi

	Frekvencija	Postotak
Majka	32	47,8
Otac	1	1,5
Brat/sestra	9	13,4
Učitelj/stručni suradnik u školi	6	9,0
Crkvena zajednica: vjeroučitelj, svećenik, časna sestra	1	1,5
Prijatelji	16	23,8
Mediji: TV, internet, časopis	2	3,0
Ukupno	67	100,0

Žene u većem broju radije prihvaćaju razgovor o spolnosti s majkama, nego muškarci. Dok muškarci prihvaćaju razgovor s očevima u većem broju od žena, no svejedno manje muškaraca prihvaća razgovor od očeva, nego što žene prihvaćaju od majki. Od prijatelja muškarci i žene podjednako prihvaćaju informacije i to u poprilično velikom broju ispitanika.

Graf 1. Postotak odgovora muškaraca i žena od koga bi najradije prihvatili prve informacije o spolnosti

Na pitanje koliko mladih bi voljelo da su u svojoj dječjoj/adolescentnoj dobi znali više o spolnosti, pozitivno odgovara 45,6%, 28,9% navodi kako im je svejedno, 20,2% ne bi voljelo da su znali više, a 5,3% smatra kako su znali dovoljno.

Tablica 9. Bi li ispitanici voljeli da su u svojoj mlađoj dobi znali više o spolnosti

	Frekvencija	Postotak
Da	52	45,6
Ne	23	20,2

Svejedno	33	28,9
Znao/znala sam dovoljno	6	5,3
Ukupno	114	100,0

Većina mladih, 88,6%, smatra kako je važno razgovarati o spolnosti, 8,7% njih navodi kako im je svejedno, a 1,8% ne smatra važnim o tome govoriti.

Tablica 10. Smatraju li mladi važnim razgovarati o spolnosti

	Frekvencija	Postotak
Da	101	88,6
Ne	2	1,8
Svejedno	10	8,7
Ostalo	1	0,9
Ukupno	114	100,0

Iz perspektive (potencijalnih) roditelja 86,8% mladih navodi kako bi razgovaralo sa svojom djecom o spolnosti, 8,7% ne zna bi li razgovaralo, 1,8% nisu sigurni jesu li kompetentni, 1,8% njima je neugodno.

Tablica 11. Jesu li ispitanici voljni razgovarati sa svojom djecom o spolnosti

	Frekvencija	Postotak
Da, svakako.	99	86,8
Ne znam.	10	8,7
Nisam siguran/sigurna jesam li dovoljno kompetentan/kompetentna.	2	1,8
Ne, neugodno mi je.	2	1,8
Ostalo	1	,9
Ukupno	114	100,0

Ispitanih 78,1% mladih voljno je više se informirati o spolnosti u svrhu poboljšanja odgoja djeteta, 11,4% pokazuje interes o informiranju, ali ne zna kako niti gdje, 8,7% nije zainteresirano informirati se dok se dvoje njih smatraju informiranim.

Tablica 12. Informiranje mladih o spolnosti

	Frekvencija	Postotak
Da	89	78,1
Ne	10	8,7
Rado, ali ne znam kako niti gdje.	13	11,4
Ostalo	2	1,8
Ukupno	114	100,0

Osim da se u obiteljima, o spolnosti razgovara i u školama podržava 86,8% ispitanika, 7,9% mladih se ne slaže s time, 3,5% je svejedno, dok dvije osobe navode kako ovisi o načinu na koji bi djeca bila podučavana o spolnosti.

Tablica 13. Interes za edukaciju o spolnosti i u školama

	Frekvencija	Postotak
Da	99	86,8
Ne	9	7,9
Svejedno	4	3,5
Ostalo	2	1,8
Ukupno	114	100,0

Posljednje pitanje je opisno te se ispitivalo što mladi smatraju najvećim uzrokom da se s djecom ne razgovara toliko o spolnosti i koje rješenje predlažu u svrhu detabuiziranja teme. Preko 15% ispitanika smatra kako se nedovoljno govori o spolnosti zbog neugodnosti i srama roditelja. Također, nešto manje njih navodi neznanje i neinformiranost roditelja, obrazovnih ustanova i društva. Nekoliko

ispitanika smatra kako je sve dostupno na internetu pa društvo smatra nepotrebnim o tome govoriti kad se ionako tamo može sve saznati. Također, pojedinci optužuju tradicionalan odgoj i konzervativno društvo. Neki od odgovora su: nezrelost roditelja i njihovo neznanje, nepovjerenje unutar obitelji, nedovoljno razgovara u obiteljima te nepovezanost između roditelja i djece. Kao rješenje smatraju da roditelji trebaju od malih nogu razgovarati s djecom o spolnosti, educirati se i tako riješiti strah od neznanja te se trebaju više angažirati škole i zdravstvene ustanove.

Neki od odgovora na pitanje su:

„Frigidni ljudi koji nisu sposobni voljeti učinili su spolnost senzacijom. Treba prihvatiti da je to nešto najprirodnije na svijetu.“ (student strojarstva)

„Kolektivni i iracionalni strah ljudi (roditelja) koji misle da će obrazovanje djece o spolnosti dovesti do većeg prakticiranja maloljetnog spolnog odnosa. Također, strah od toga da će djeca znati o spolnosti općenito. Rješenje – prezentiranje i pojašnjenje sadržaja spolnog odgoja roditeljima i svima zainteresiranim kako bi roditelji dobili informacije iz prve ruke što će se njihovoj djeci predavati.“ (student učiteljskog fakulteta)

„Uzrok je prezaposlenost roditelja i smatranje da su njihova djeca premlada za takve razgovore, svjesno izbjegavanje takvih tema jer su neugodne, loša iskustva roditelja, zanemarivanje potreba djece u razvoju. Smatram da je potrebno više razgovarati s djecom u školi ako roditelji nisu spremni za to, ali i po mogućnosti poduka roditelja tj. Staratelja.“ (student lovstva i zaštite prirode)

„Ako se spolnost shvaća kao veliki dar Božji i povezuje s poštivanjem svog dostojanstva, tada neće biti problema u shvaćanju spolnosti, niti u razgovoru s djecom.,, (kemijski inženjer)

7.4. Rasprava

Ispitivanje se temelji na prigodnom uzorku 114 mladih ispitanika od kojih je 47 muškaraca i 67 žena. Sudjelovali su studenti, zaposleni i nezaposleni u dobi između

20 i 30 godina, različitih su zanimanja iz gotovo cijele Hrvatske. Kada se u društvu razgovara o spolnosti ispitanicima uglavnom nije neugodno (61,4%) ili im je malo neugodno (19,3%). Otvoreni su za razgovore o spolnosti te se pozitivno uključuju u raspravu (50%) ili su ravnodušni pa im je svejedno o čemu se govori (28,9%).

Situacija je drugačija kada se u obiteljima razgovara o spolnosti. Mladi prilikom razgovora o spolnosti u obitelji navode kako malo osjećaju nelagodu (36%), dosta je i onih kojima nije nimalo neugodno (26,3%). Također, velik je postotak mladih kojima je poprilično neugodno pričati o spolnosti s roditeljima (20,2%), a desetina njih navodi kako im je jako neugodno (10,5%). Iz toga možemo zaključiti kako je mladima znatno neugodnije razgovarati o spolnosti u obiteljima, nego s prijateljima. Rezultati ukazuju na nedostatak komunikacije s roditeljima, pretpostavlja se prema komentarima ispitanika da je riječ o sramu, nelagodi, neznanju roditelja, nedovoljno bliskim odnosima u obiteljima, međusobnoj nepovezanosti i slično.

Mladi prosječno dobivaju svoje prve informacije o spolnosti u dobi između jedanaest i dvanaest godina. U ispitivanju se pokazalo kako su najranije informacije dobivene u dobi od pet godina, a najkasnije u dobi od sedamnaest godina. Ulazak u pubertet nije ujedno i početak spolnosti. Spolni razvoj počinje već u najranijoj dječjoj dobi stoga je poželjno krenuti ranije s razgovorima uz sadržaj prilagođen dječjem uzrastu.

Uspoređujući podatke o tome od koga su mladi dobili informacije o spolnosti te s kime su mladi priželjkivali svoje prve razgovore, saznajemo zanimljive podatke. Mediji su kod trećine mladih bili glavni izvor informacija (36%), zatim prijatelji (26,3%) te majka, pretežito za žensku populaciju (18,4%). U trećini slučajeva mladi su na prvo mjesto stavili majku kao osobu s kojom bi najradije razgovarali (33,3%), zatim prijatelje (28,9%), braću (14%) te medije (6,1%). Uspoređujući muškarce i žene, žene navode kako bi radije razgovarale s majkama, a muškarci s prijateljima. Žene su u većoj mjeri otvorenije za razgovore s majkama, nego muškarci s očevima. Postoji mogućnost kako muškarci ne razgovaraju toliko s očevima zbog međusobne nepovezanosti. Još uvijek je češći slučaj da očevi manje sudjeluju u odgoju djece od majki.

Kada govorimo o postotku mladih koji je dobio informacije preko medija, on je gotovo 30% veći od postotka mladih koji bi željeli primiti informacije preko medija. To

pokazuje na velik postotak roditelja koji nisu dovoljno razgovarali sa svojom djecom o spolnosti te su djeca preko medija dobili informacije. Unatoč tome kako se preko medija mogu pronaći i kvalitetne informacije o spolnosti, djeca će najčešće prije naići na one informacije koje donose više štete nego koristi.

Prije dvadesetak godina provedena su istraživanja u Hrvatskoj o tome gdje se djeca i adolescenti informiraju o spolnosti. Najčešći odgovor je bio kroz razgovor s prijateljima. Nakon toga odgovori su bili časopisi za mlade i televizija, te erotski i pornografski sadržaji s interneta. U Americi je slična situacija. Navode kako su većinu stvari naučili od prijatelja, a ne od roditelja (Gebhard, 1977; Kirby, Alter i Scales; 1979; Kaller, Stephenson i Doughty, 1983 prema Masters i sur., 2006). Za razliku od Hrvatske i Amerike, u Škotskoj, trećina mladih je navela roditelje kao izvor informacija o ljudskoj spolnosti. Svaki petnaesti adolescent u Hrvatskoj navodi roditelje kao glavni izvor informacija, a jedna četvrtina studentica i studenata Sveučilišta u Zagrebu nije nikada razgovarala o spolnosti s roditeljima. (Klein, 2001).

Nadalje, u ovom ispitivanju malo manje od pola ispitanika (45,6%) željelo je biti bolje informirano u svojoj mladosti o spolnosti, no dosta je onih kojima je svejedno (28,9%) ili smatraju da nisu trebali znati ništa više (20,2%), a ima i onih koji smatraju da su znali dovoljno (5,3%). Mladi većinom (88,6%) smatraju važnim razgovarati o spolnosti te su voljni (86,8%) razgovarati o tome i sa svojom sadašnjom/budućom djecom. Također, pokazuju interes za bolju informiranost o spolnosti (78,1%) ili su pak voljni saznati nešto više, ali ne znaju kako bi se informirali, niti gdje (11,4%). Većina njih podržava razgovor o spolnosti i u školama (86,6%) no to povlači neka druga pitanja s obzirom na to da postoje različita mišljenja i uvjerenja kako bi spolni odgoj trebao izgledati te još uvijek nije izašao kurikulum kojega bi svi dobro prihvatili.

ZAKLJUČAK

U ovom radu anketirano je 114 mladih ispitanika čiji su odgovori pokazali iskustva i razmišljanja mladih o spolnosti. Očekivano je kako ispitanici lakše prihvaćaju razgovor o spolnosti u društvu nego kod kuće, no svejedno je iznenađujuće koliko se u obiteljima malo govori o tome. Kada roditelji ne ponude dovoljno informacija, tada mediji postaju izvorom znanja u kojem nije lako prepoznati prave vrijednosti. Postoji mogućnost uvođenja spolnog odgoja u škole, iako teško je ujediniti različite odgojne stilove s kojima bi se svi usuglasili.

Glavnu ulogu u spolnom odgoju trebali bi dakako preuzeti roditelji. Međutim, ukoliko zbilja osjećaju velik sram i nelagodu, ili se pak ne smatraju dovoljno kompetentnima o tome govoriti, postoji opcija posuđivanja literature u knjižnicama. Dijete je može pročitati samo ili zajedno s roditeljima. Poželjno je da svaka školska knjižnica ima literaturu o spolnom odgoju u više primjeraka s više različitih autora kako bi roditelji mogli odabrati ono što smatraju najprimjerenijim odgojnim stilom za svoje dijete. Isto tako, literatura bi trebala biti prilagođena svim uzrastima osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Time bi se olakšalo roditeljima s obzirom da rezultati ispitivanja ukazuju na velik postotak ispitanika koji osjećaju nelagodu kada se u obiteljima govori o spolnosti. Mladi su svojim odgovorima pokazali da medije ne smatraju idealnim edukatorom, a gotovo polovica njih željela je biti više informirana u svome djetinjstvu. Također, voljni su razgovarati sa sadašnjom/budućom djecom o spolnosti pa se iz toga može zaključiti da spolni odgoj dobiva na važnosti te da se teži ka njegovu poboljšanju.

PRILOG - ANKETNI UPITNIK

Poštovani,

provodi se kratki anketni upitnik u svrhu pisanja diplomskoga rada. Cilj istraživanja je utvrditi otvorenost mladih za razgovor o spolnosti te njihova iskustva i mišljenja vezana uz spolni odgoj. Odgovori su anonimni te će se koristiti kao skupina podataka za statističku obradu.

Unaprijed se zahvaljujem!

1. Spol

Muško Žensko

2. Dob

3. Županija prebivališta:

4. Radni status

Student/ica

Zaposlen/a

Nezaposlen/a

5. Fakultet ili zanimanje:

6. Kako se osjećate kada se u društvu razgovara o temama vezanim uz spolnost?

- a) Jako mi je neugodno.
- b) Poprilično mi je neugodno.
- c) Malo mi je neugodno.

- d) Ne, nije mi nimalo neugodno.
- e) Svejedno mi je.
- f) Ostalo:

7. Kako reagirate na takve teme u društvu?

- a) Pozitivno, rado se uključujem u raspravu.
- b) Rado slušam o tome, ali ne sudjelujem u raspravi.
- c) Svejedno mi je, tema kao i sve ostale.
- d) Ne volim kada se o tome govori, neugodno mi je.
- e) Smatram neprimjerenim o tome pričati, spolnost je intimna i treba je zadržati za sebe.

8. Kako se osjećate kada se u obitelji spominju teme vezane uz spolnost?

- a) Jako mi je neugodno.
- b) Poprilično mi je neugodno.
- c) Malo mi je neugodno.
- d) Ne, nije mi nimalo neugodno.
- e) Svejedno mi je.
- f) Ostalo: _____

9. Od koga ste dobili svoje prve informacije o spolnosti?

- a) Majka
- b) Otac
- c) Brat/sestra
- d) Učitelj/stručni suradnik u školi
- e) Crkvena zajednica: vjeroučitelj, svećenik, časna sestra
- f) Prijatelji
- g) Mediji: TV, internet, časopis
- h) Ostalo, navedi: _____

10. Koliko ste tada imali godina? _____

11. Od koga biste u svojoj dječjoj/adolescentskoj dobi najbolje prihvatili razgovor o spolnosti?

- a) Majka
- b) Otac
- c) Brat/sestra
- d) Učitelj/stručni suradnik u školi
- e) Crkvena zajednica: vjeroučitelj, svećenik, časna sestra
- f) Prijatelji
- g) Mediji: TV, internet, časopis
- h) Ostalo: _____

12. Biste li voljeli da ste kao dijete/adolescent znali više o spolnosti?

- a) Da
- b) Ne
- c) Znao sam dovoljno
- d) Svejedno mi je

13. Smatrate li važnim razgovarati o tome?

- a) Da
- b) Ne
- c) Svejedno

14. Iz perspektive (potencijalnog) roditelja biste li voljeli informirati se i razgovarati sa svojim djetetom o spolnosti?

- a) Da, svakako.
- b) Ne znam.
- c) Nisam siguran/sigurna jesam li dovoljno kompetentan/kompetentna.
- d) Ne, neugodno mi je.
- e) Ne, smatram da bi netko drugi to trebao odraditi.
- f) Ostalo: _____

15. Jeste li voljni više se informirati o spolnosti u svrhu poboljšanja odgoja djeteta?

- a) Da
- b) Ne
- c) Rado, ali ne znam kako ni gdje.

d) Ostalo:_____

16. Smatrate li korisnim za djecu da se o spolnosti, osim u obitelji, razgovara i u školama?

a) Da

b) Ne

c) Svejedno

d) Ostalo_____

17. Što smatrate da je najveći uzrok činjenice da se s djecom ne razgovara toliko o spolnosti i koje biste rješenje predložili u svrhu detabuiziranja teme?

LITERATURA

1. Aceti, E., Rotteglia, A. (2003). *Dosta priče o rodama. Vodič za odgojitelje*. Križevci: Novi svijet
2. Baranović, B. (2009). „Slika“ žene u udžbenicima književnosti. Zagreb: IDIZ
3. Brajša, P. (2009). *Brak i obitelj iz drugog kuta*. Zagreb: Glas Koncila
4. Brajša, P. (1991). *Spolnost, dijete, škola*. Zagreb: Školske Novine.
5. Brusić, R., Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D., Mališa, J., Marković, N., Osmančević, L., Rovis Brandić, A., Vučenović, D. (2015). *Komunikacija odgaja — odgoj komunicira. Emocionalna i medijska pismenost*. Zagreb: Pragma.
6. Forum za slobodu odgoja (2015). <http://www.fso.hr/forum-za-slobodu-odgoja/> (4.12.2017.)
7. Forum za slobodu odgoja (2013). <https://prezi.com/op1rk2eluhm2/pitanja-i-odgovori-o-kurikulumu-zdravstvenog-odgoja/> (4.12.2017.)
8. Freud, S. (2000): *Freud S: Tri rasprave o teoriji seksualnosti*. Zagreb: Stari Grad.
9. GROZD (2007). Eksperimentalni program zdravstvenog odgoja i obrazovanja za osnovne škole. <http://zdravstveniodgoj.com/page/kurikulum-grozd> (15.9.2017)
10. Kuterovac Jagodić, G., Štulhofer, A., Lebedina Manzoni, M. (2016). Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija, <http://www.medijskapismenost.hr/preporuke-za-zastitu-djece-i-sigurno-koristenje-elektronickih-medija/>. (16.8.2017.)
11. Knibiehler, Y. (2002). *Seksualnost kroz povijest*. Zagreb: AGM
12. Masters, W. H., Johnson, V. E. i Kolodny, R. C. (2006). *Ljudska seksualnost*. Jastrebarsko: Naklada Slap
13. Matulić, T. (2008). Mladi i seksualnost: Teološko-moralni pristup, *Diacovensia*, (1-2) 16, 67-91.
14. Mihalj, M. (1994). Odgoj za ljubav i odgovornu spolnost, *Obnovljeni život*, (49) 6, 617-628.

15. Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta (2012). *Kurikulum zdravstvenog odgoja*. http://www.azoo.hr/images/zdravstveni/Kurikulum_ZO.pdf (20.9.2017.)
16. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2013). *Očitovanja pristigla na javnu raspravu o Kurikulumu zdravstvenog odgoja*. <https://mzo.hr/hr/ocitovanja-pristigla-na-javnu-raspravu-o-kurikulumu-zdravstvenog-odgoja> (4.12.2017.)
17. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (2008). IZVJEŠTAJ o provedbi projekta vanjskog vrednovanja „Eksperimentalni program zdravstvenog odgoja i obrazovanja“ u osnovnim i srednjim školama 2008. godine. http://dokumenti.ncvvo.hr/Dokumenti_centra/ZOO/izvjestaj_zoo.pdf (2.12.1017.)
18. Pozaić, V. (1996): Spolni odgoj mladih u kršćanskoj perspektivi, *Obnovljeni život*, (52) 6, 457-469.
19. Raffauf, E. (2006). *Što je ljubav? Spolni odgoj u obitelji*. Zagreb: Naklada Slap.
20. Rukavina Kovačević, K. (2014). Programske smjernice spolnog odgoja u školi: između nametnutog i očekivanog. *Riječki teološki časopis*, (44) 2, 249-292.
21. Savezni centar za zdravstveno obrazovanje – BzgA, 2010. http://www.azoo.hr/images/izdanja/Standardi_spolnog_odgoja.pdf (4.12.2017)
22. Sielert, U. (2005). *Uvod u seksualnu pedagogiju*. Zagreb: Educa
23. Tavris, C. i Offir, C. (1987). *Psihologija ljubavi 3: Najduži rat: Pogledi na razlike među spolovima*. Zagreb: Prosvjeta.
24. Teen STAR (2014). <http://www.teenstar.hr/> (3.12.2017.)
25. Vigilare (2012). <http://vigilare.org/tko-smo/> (3.12.2017.)

BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Josipa Lovasić rođena je 11. ožujka 1994. godine u Zagrebu. Osnovno obrazovanje stekla je u Osnovnoj školi Sveta Nedelja i istovremeno završila Glazbenu školu Ferdo Livadić u Samoboru. Upisala je Ekonomsku, trgovačku i ugostiteljsku školu Samobor i stekla zvanje ekonomista. Maturirala je 2012. godine te kao redovni student iste godine upisala je Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek u Čakovcu, smjer razredna nastava, modul informatika. Deveti semestar 2016./2017. godine provela je na Češkom Sveučilištu u Olomoucu, Pedagogická fakulta - Univerzita Palackého v Olomouci, u sklopu Erasmus+ programa. Tijekom studiranja aktivno je sudjelovala na informatičkoj konferenciji Učiteljskog fakulteta „Studikon“ te polazila tečaj Hrvatskog znakovnog jezika udruge „Dodir“.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavlujem da sam diplomski rad *Spolnost i spolni odgoj* samostalno napisala pod vodstvom mentora prof. dr. sc. Andreje Brajše-Žganec. Vlastoručnim potpisom potvrđujem izjavu o samostalnoj izradi rada.

POTPIS:

IZJAVA

o odobrenju za pohranu i objavu ocjenskog rada

kojom ja Josipa Lovasić, OIB: 48117284835, student Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kao autor ocjenskog rada pod naslovom: *Spolnost i spolni odgoj* dajem odobrenje da se, bez naknade, trajno pohrani moj ocjenski rad u javno dostupnom digitalnom repozitoriju ustanove Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta te u javnoj internetskoj bazi radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, sukladno obvezi iz odredbe članka 83. stavka 11. *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju* (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

Potvrđujem da je za pohranu dostavljena završna verzija obranjenog i dovršenog ocjenskog rada. Ovom izjavom, kao autor ocjenskog rada dajem odobrenje i da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim:

- a) široj javnosti
- b) studentima i djelatnicima ustanove
- c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

Vrsta rada: a) završni rad preddiplomskog studija

b) diplomski rad

Mentor/ica ocjenskog rada:

Naziv studija:

Odsjek

Datum obrane: _____

Članovi povjerenstva: 1. _____
2. _____
3. _____

Adresa elektroničke pošte za kontakt:

Čakovec, 20.06.2017.

(vlastoručni potpis studenta)

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa ocjenskim radovima trajno pohranjenim i objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju ustanove Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ovom izjavom dajem pravo iskorištavanja mog ocjenskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije:

- 1) CC BY (Imenovanje)
- 2) CC BY-SA (Imenovanje – Dijeli pod istim uvjetima)
- 3) CC BY-ND (Imenovanje – Bez prerada)
- 4) CC BY-NC (Imenovanje – Nekomercijalno)
- 5) CC BY-NC-SA (Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima)
- 6) CC BY-NC-ND (Imenovanje – Nekomercijalno – Bez prerada)

Ovime potvrđujem da mi je prilikom potpisivanja ove izjave pravni tekst licencija bio dostupan te da sam upoznat s uvjetima pod kojim dajem pravo iskorištavanja navedenog djela.

(vlastoručni potpis studenta)

O Creative Commons (CC) licencijama

CC licencije pomažu autorima da zadrže svoja autorska i srodna prava, a drugima dopuste da umnožavaju, distribuiraju i na neke načine koriste njihova djela, barem u nekomercijalne svrhe. Svaka CC licencija također osigurava autorima da će ih se priznati i označiti kao autore djela. CC licencije pravovaljane su u čitavom svijetu. Prilikom odabira autor treba odgovoriti na nekoliko pitanja - prvo, želi li dopustiti korištenje djela u komercijalne svrhe ili ne, a zatim želi li dopustiti prerade ili ne? Ako davatelj licence odluči da dopušta prerade, može se također odučiti da od svatko tko koristi djelo, novonastalo djelo učini dostupnim pod istim licencnim uvjetima. CC licencije iziskuju od primatelja da traži dopuštenje za sve ostala korištenja djela koje su prema zakonu isključivo pravo autora, a koje licencija izrijeckom ne dopušta.

Licencije:

Imenovanje (CC BY)

Ova licencija dopušta drugima da distribuiraju, mijenjaju i prerađuju Vaše djelo, čak i u komercijalne svrhe, dokle god Vas navode kao autora izvornog djela. To je najotvorenija CC licencija.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>

Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima (CC BY-SA)

Ova licencija dopušta drugima da mijenjaju i prerađuju Vaše djelo, čak i u komercijalne svrhe, dokle god Vas navode kao autora i licenciraju novonastala djela pod istim uvjetima (sve daljnje prerade će također dopuštati komercijalno korištenje).

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>

Imenovanje-Bez prerada (CC BY-ND)

Ova licencija dopušta redistribuiranje, komercijalno i nekomercijalno, dokle god se djelo distribuira cjelovito i u neizmijenjenom obliku, uz isticanje Vašeg autorstva.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode>

Imenovanje-Nekomercijalno (CC BY-NC)

Ova licencija dopušta drugima da mijenjaju i prerađuju Vaše djelo u nekomercijalne svrhe. Iako njihova nova djela bazirana na Vašem moraju Vas navesti kao autora i biti nekomercijalna, ona pritom ne moraju biti licencirana pod istim uvjetima.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima (CC BY-NC-SA)

Ova licencija dopušta drugima da mijenjaju i prerađuju Vaše djelo u nekomercijalne svrhe, pod uvjetom da Vas navedu kao autora izvornog djela i licenciraju novonastala djela pod istim uvjetima.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode>

Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada (CC BY-NC-ND)

Ovo je najrestriktivnija od CC licencija – dopušta drugima da preuzmu Vaše djelo i da ga dijele s drugima pod uvjetom da Vas navedu kao autora, ali ga ne smiju mijenjati ili koristiti u komercijalne svrhe.

Sažetak licencije: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.hr>

Puni pravni tekst: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>